

KI ESE BAD
 KI
 POIM

 S. S. Majaw
 1989.

KI ESE BAD
 KI
 POIM

 S. S. Majaw
 1989.

KI ESE BAD
 KI
 POIM

 S. S. Majaw
 1989.

KI ESE BAD
 KI
 POIM

 S. S. Majaw
 1989.

Sien shon Banyngkong

Acc NO - 10337/8
Class No. 895.93.nj.28.Ese
Author Majaw. S.S.
Title Ki Ese bad ki pain

Acc. No. 10337/8
STATE CENTRAL LIBRARY
GOVERNMENT OF MEGHALAYA
S H I L L O N G

1. Books may be retained for a period not exceeding 15 days by members.
2. Books may be renewed on request at the discretion of the Librarian.
3. Dog-earing the pages of a book, marking or writing therein with ink or pencil, tearing or taking out its pages or otherwise damaging it, will constitute an injury to a book.
4. *Any such injury to a book is a serious offence; Unless a borrower points out the injury at the time of borrowing the book he shall be required to replace the book or pay its price.*

Help to keep the book fresh and clean

Ki Ese Bad

Ki

Poim

★ ★ ★

Dum Spiro Spero

CHECKED

State Central Library
Yonkers

Ki Ese Bad Ki Poim

Lynnong	<u>Ese</u>	Pej.
Shikyntien		i
1. Ka history ka jaitbynriew ha <i>Ka Saron Ksiar</i>	1
2. Ka Ballad U La	19
3. Ka Ktien Greek	24
4. Ka jingbakla ha ka thoh ka tar	29
5. Ka Philosophy bad ka Drama Khasi.....		64

Ki Poim (Khasi)

1. La ngen u bnai	73
2. Samla ka juk mynta	73
3. Pyrthei kylla khongpong	75
4. Snam ka ud	75
5. Ki ktien puri	77

(Phareng)

6. Oh ! Great Shemaiahs	80
7. Lips and pills	82

SHIKYNTIEN

Phin shem ha kane ka kot ia ki ar tylli ki bynta. Kaba nyingkong ki Ese ha ki San tylli ki lynnong. Ka baar ki khyndiat tylli ki poim ha lyngkot- san tylli ha ka Khasi bad ar tylli ha ka Phareng. Ki long ki poim ba la shon teng ha ka kot khubor U Kritik ha ki snem ba la dep.

Shaphang ki Ese, nga la kham pyrkhat na ka bynta ki samla ha pule Honours ha ka Khasi bad kumjuh ia kito kiba iabeh sha ki kyrdan M.A. Khasi bad M. Phil. Ka Ese "Ka history ka jaitbynriew ha Ka Saron Ksiar" ka la mih na ka jingkreng ha ka sngi ai ia ka Khusnam Phadar Elias, ha iwei iba la ioh bun marks eh ha ka subjek Khasi ha ka eksamin Matrik. Ia ka Khusnam la ju ai da ka synjuk bhalang Katholik Khasi bad Jaintia.

Ka Ese "Ka Philosophy ha ka drama Khasi" ka dei ka jingkreng ha ka Seminar ka Khasi Department, NEHU.

Lehse ka ban kham pynktik bad pynsuh jer ia ki nongpule ka dei ka lynnong shaphang "Ka jingbakla ka thoh ka tar." Balei nga ong pynsuhjer, namar nga shem ha dang don byllai ki hym pat bna kaei ka Criictism. Tang khyndiat kiba la tip ia ka bad la noh synniang da ka. Byllai pat ki bym pat lah nguid ia ka Criticism, ki da peit matsuh matdong ha ka la kumba ka dei pynban ka nongshun ne nongpynjot, kaba ka thymmei jong ka ka don tang ha ka jingbishni bad jingkwah woh dong.

Hynrei ha ki student jong ka Criticism, dei tang ma ka hi ka lymti babha tam ia ki nongthoh kot sha ka jingroi jingsan ka thoh ka tar.

7.1.1989.

S.S. Majaw
Lecturer,
Khasi Department.
Synod College
Shillong

Ka History Ka Jaitbynriew Ha

Ka Saron Ksiar

Ka Saron Ksiar, kum ka shibynta jong *Ka Hamsaia Ki Por*, ka kynthup hapoh jong ka ia ki 6 tylli ki lynnong. Kine ki long kum ki hynriew tylli ki symboh ksiar ba pynlong ia uwei u kynjri ba suit rong itynnad. La thoh ia *Ka Saron Ksiar* ha ka snem 1988.

Haba la lap ia u ksai ka suk shibun ban pharia ia ka lyngkhot dieng bthain bad bajwat. Ha kane ka poetry jong u Fr. Elias don bun kiei kiei kiba long ki snap bapher bapher jong ka jingpyrkhat. Haba phai ban peit na kawei ka liang nga iohi ia ka snap jingieit ri jong u myllung; na kawei pat ka khmat ka wan shat ka snap jingngeit niam u Hynniewtrep u Hynniewskum; na kawei pat ka jingiohi ka wan paw ka jinghiar bad ka jingsniew ka longbriew manbriew, ka wan paw ka synshar khadar, ka sain pyrthei, ka sain hima sima; bad na kawei pat nga iohi shai ia ka history ka jaitbynriew jong ngi. Halor kane ka jylli kaba iar bha, ka por ka la dei ia u riewstad ka thoh ka tar Khasi ban ia bishar ia baroh kine ki phang.

Lah ruh ban bishar, ban thew ban woh, ia ka buit-thaw (art) jong u Fr. H. Elias kum u myllung ka poitri Khasi. Lah ruh ban bishar ia ka phang ka jingiadei une u myllung bad u Soso Tham, da kaba ianujor hapteng kine ki arngut. Balei nga ong kumne, ka daw ka long namar, ha

ka jingshem jong nga hi, dei u Soso Tham uba la pyrsad mynsiem jur ha u Fr. H. Elias.

Ngan iehnoh ia kine ki mat baroh ha phi ki riewnang riewtip ba phin da iatih ngam jylliew bad iasuh khlieh ia ki thwei ka poitri u Fr. H. Elias. Ia mynta hi ngan pyrshang ban plaid lyngkot tang ia kawei ka phang, kata ka mut tang ia ka history ka jaitbynriew kumba la pyn-phalang da une u myllung ha *Ka Saron Ksiar*.

Khyndiat shwa ban poi beit sha kane ka bynta, na ka liang ka stail thoh ia kane ka poitri u Fr. H. Elias um shym iapher na ka dur-thoh u Soso Tham ia ka poitri *Ki Sngi Ba Rim U Hyn-niew Trep*. La kum u Soso Tham, u Fr. Elias ruh u la thoh da ki hynriew lain ryntih man la ka dkhoh. Ka dei ka *Sextain* ne ka *Hexastich* ha ki phra phra kynnoh man la ka lain (lait neh tang khyndiat laie) bad ka tara ha ka rukom ka Syn-rop (Fr. Elias), kumba ong ki phareng ka 'Octosyllabic Couplet'. Tang kumta shwa na ka liang ka Prosodi.

Ha ki lynnong I bad VI u myllung u kren ha la ka jong ka sur da lade hi. Hynrei ha ki saw lynnong— II, III, IV bad V u Fr. H. Elias u la pynkren da ki briew kiba mih na ka ju gmutdur jong u wat lada ki la im shisha ha ka history ha kawei ka por. Ki myllung ka Lyric ki ju pyn-donkam da kane ka buitthaw. sriem ia u Browning ha ka poem "Andrea del Sarto" je ha ka "My Last Duchess" lane kum ha ka "Titbonus" jong u Lord Tennyson. Ia kane ka rukom thoh

pynkren dano re dano la ju khot ka 'dramatic monologue' - "a poem in which there is one imaginary speaker addressing an imaginary audience". (Guddon)

Ka lynnong banyngkong "Ka Kper Amirphor" ka long tang kum ka *Lamkhat* ne ka *Lamphrang* (prologue) ha shwa ban sdang ia ka jingbatai shaphang ka history ka ri bad ka jaitbynriew. La kum u Soso Tham ne u S.J. Duncan, u Fr. H. Elias u ieng kynthuit marwei hi nalar u lum Shillong- u lum bajrong tam ha ka ri- ban peit ia ki sawdong sawkun ka ri baieit jong u. Nangto u iohi ia ka mynnor ba la leit, u iohi la ka mynta ba u im ; bad u iohi ruh, ngut nget, ia ka lawei- ka lanor ka ban sa wan; sriem shikat-dei eh ia ki myllung ka 'Romantic poetry'.

Ha ka lynnong II u myllung u leit sha ka thymmei- ka jingsdang ki syiem Synteng bad ka hima jog ki, ba kumta u jer kyrteng "Na Wai-khyrwi". La pynrwai hangne da u syiem Ramsing uba la synshar naduh ka snem 1694 haduh 1708 kat kum ka jingbuh jingthoh u Dr. Homiwell Lyngdoh. Ki sngi jong u Ramsing ki long ka aiom jong ka bor bad ka jingkhlain jong ki syiem Synteng, ba u myllung u rwai iaroh :

Katba ki khun jong pha ryntih
 Ki ieng, mano ban lah pynkhih
 Katba ka hok ka dang svmpain,
 Ma'o ia ki uba'n kham khlain;
 Ko ri ba seng u Longshwa,
 Ko ri barim u kni-u-kpa ?

Ka khana pateng u Khasi ka iathuh ia ngi ki longdien sh: phang ka jingsdang ka hima bad ki syiem Synteng. Ka Waikhyrwi ka pynkynmaw shaphang ka Li Dohkha (Li Dakha) ba la ngat ha u ryngwiang khwai jong u Woh Ryndi (ne u Loh Ryndi) na ka thlu Umwi. Ka Li Dohkha ka la phet noh, bad ha ka sien ba-ar u Woh Ryndi u la ioh biang ia ka na ka thwei Waikhyrwi. U la shong kurim ia ka Li Dohkha kaba la kylla briew biang. La ioh arngut ki khun kynthei: ka Raputong bad ka Rapunga Na kane mih ar jait ki syiem kiba la krih kylleng ka ri Khasi. Kumta ong u myllung: "Na pneh jong pha, ko Wai-khyrwi, Ki syiem kin krih sha ri Khasi!"

Nangta pat la pynbud da ki lain "Naduh Sutnga shaduh Nongkhlaw, Kin prat lynti ka dieng ka maw" kiba kdew ia ka por jong u Sajar Lyngskor uba, ka jingngeit ka don, la seng ia ka hima Nongkhlaw ne Khadsawphra. U Sajar Nangli (Lyngskor), uwei na ki hynniew Doloi ha ka por ka jingsynshar u syiem Markuhain, bad u phud u pyrton nongbud, u la hap ban phet noh na la ka hima tang namar ba um mon ban ai ia ka khun marwei jong u ban long ka mahadei jong u syiem Markuhain.

U Dr. Homiwell Lyngdoh u ialam jingmut ban pynshai "kane ka jingiathuh pateng ka ai jingmut ban pyrkhath ba lehse dei une u Sajar bad ka khun jong u kiba la wan seng ia ka hima Nongkhlaw, naba ki Khasi ki iathuhkhana pateng badei u Shajer bad ka Shaphlong kiba la seng ia ka hima Nongkhlaw: bad ba kine ki wan na

shaphang Sutnga." Ia kane ka jingtyllun jong ka history ki syiem Synteng, u Fr. Elias u kynud ha kine ki lain: "Naduh Kupli shaduh Wahblei,/ Ban seng hima ha sla-pyrthei."

Da kumno pat ki Syiem Synteng ki la ioh knieh ia ka Jaintiapur ia kaba ha ki sngi banyng-kong la bat bad synshar da ki syiem Madur Maskut? Ki syiem Synteng ki la lah ban jop ia ka hadien ba ki la lah ban pyniap ia u Kyllong Raja (u Niang Raja) ia uba la ju tip ruh kum "u syiem Sait-saier". La pynphalang da kumne pat da u Fr. H. Elias:

"Kumne ka it shisnieh-masi,
 Kan piar sepngi-mihngi;
 Kan kiew artet, kan neh arsut,
 Kan thom kylleng na kut sha kut.
 Na kjat li lum bastem kmur-kmur,
 Kan jam pawang sha Jaintiapur."
 "Hangta, u phniang bani un bsan,
 Un piar ban long diengbah-diengsan;
 Nangta, ka seng pyniar-hima
 Kan sdang; kan khie ka wait ka thma.
 Mapha Sutnga, mapha Nartiang,
 Phan peit na kliar ki lum kyndiang."

Haba ka hima Synteng (Sutnga) ka la ieng rasong bha bad ba ka Jaintiapur kum ka jaka shong khet jong ki ka la long ha ka jingkhraw ka bor, ka spah bad ka burom, hangta kein la pah la kbih ia kiwei ki syiem ba na shabar, ban ieng da ka wait ka stieh. Kumne la phawer u Fr. H. Elias :

"Ki syiem khrav bor hangne hangtai,
 Ki Koch, Hadem, Ahom bajngai;
 Ko Jaintiapur, ka nam jong pha,
 Ha shkor jong ki kan kbih japha.

Ka lynnong III "Ka Dymmiew-Ryngngi" ka
 kren shaphang ki syiem Shillong- ki syiem-blei
 kumba la ngeit, nadun kisrgi ka Pah Syntiew ter
 ter h' duh ki sngi ka thma poh-iing. ka thma
 Nongkseh kaba la wanrah ia ka jingiapait iapra
 hima, arliang arlynti, ka jingiakad niam kad
 rukom, ka jingiarah iarong tuh ia u mawniam
 mawrukum bad kumta ter ter.

Hangne u myllung u pynkren ia bad da u
 khun ka Pah Syntiew. Ym shym la iathuh kaei
 ka kyrteng u ta u khun ka Pah Syntiew, namar
 ba u Fr. H. Elias um lap dien shuh ia ka history.
 Hangne don ei ei ka jingiadei u myllung bad ka
 jingthoh u Dr. Homiwell Lyngdoh shaphang "Ki
 Syiem Shillong" ha ka kot Ki Syiem Khasi Syn-
 teng. Mar iaplie ia ka poem, kucne la ong u
 khun ka Pah Syntiew: "Katba nga peit sawdong
 ka sla pyrthei najrong u lum Shillong ba shong
 ki blei, ki kut ki pud ki sam jong pha ko ri
 Khasi kin sah shaduh poh ki lyoh la kum ki

diengjri bad kin rieh dymmiew ha ranab ki lum-
 bah naba kin kot haduh ri-war." (F M. Pugh)

Ka dkhoh shiphew (X) ka pynbna ia ka
 Nongkseh kum ka nongbah ba tyarai jong ka
 hima Shillong baroh kawei hadien ba la pynkyn-
 riab ia ka jaka shong ki syiem na Bisi. Ka la

kylla long kaba khraw nam khraw burom, kaba
iar u pud u sam, khraw pait u khun u hajar,
hapoh ka jingpeit jingkdup jong ka. Kumne la
kren iarah u myllung haba u ong :

“Mapha Nongkseh phan khraw ka nam,
Phan iar pynjlan ka pud ka sam ;
Sha pha kin khmied ki parakhet,
Sohsyiem-sohtang, ka it baphe ;
Ka deng-ka-sien, ka sharati,
Kin par tyllup ka ri Khasi.”

Kane ka hima bakhraw bad bakhlain bor ka
don la ki jong ki sngi. la ka jong ka aiom. La
kum ka jingwanmih paw ba kyndit jong ka sngi
ha sahit bneng mar iarah u lapbah u l psan;
khrek-rek rek ka bneng ka phngain bad phyrnai
itynnad eh. Kumta ruh ka sngi jong ka hima
Shillong ka mehding lep tang shipor arpor, hyn-
rei ryngkhi pat ‘un put shyngwiang u skain’
(dkhot XI), kaba shop pharshi ia ka dak ka
jingsniew. Hangta sdang ban mih ki riewbam-
sap kiba la pynpyut plak ia ka jinglong babha
ka hima Shillong,

“Hapderg lapbah ka mih kyndit
Ka Ngi-peit-um, halor sahit :
Ka phngain ka bneng, ka phyrnai khrek,
Kynsan ka thlip, ka leilie khlek,
Ka sngi jong pha kan meh-ding lain,
Hangta un put-shyngwiang u skain”.

La thep h poh ka shyntur u khun ka Pah
Syntiew ia ka snap jingiathuh lpa ia kaei ka ban

sa jia sa long. Kane ka la urlong shisha, imat,
dei ha ka snem 1853 kumba la buh jingthoh da u
Dr. H. Lyngdoh. Kumne kein kynud u myllung
ha ka dkhot XII :

“Ka it jong pha arliang kan kad,
Kan wir ka iing-sunon iing-sad ;
Ka phur-ka-siang, ka knia khraw-nam,
Sha kjat u lum Shillong kin jam ;
Lyngkrang-lyngkreit u dieng-u-maw,
Un ieng-sakhi katno pha khraw”.

Da kumno pat ka Nongkrem ka la man long
ka nongbah ka hima Shillong? Kane ka la jia ha
ka por ka thma Saw-kher Lai-Lyngdoh. U Ba-
san Tyngkong bad u Basan Swer ki la thew pyr-
shah ban pynjot syndon thiaw ia ka Nongkseh,
da kaba thang ia ka bad ia ka jait syiem Shillong
baroh kawei. La thmu ban kyntiew syiem ia u
Basan Swer ne ia u Basan Synrem. Hynrei u
Basan Nongkseh bad ki San shnong ki la leit buh
rieh ia ka Jat Kiri sha Rmen (Nongkhlaw)

La pyrshang ban thang biang, sa shiwat, ia
ka Nongkseh da ka syiem Pah I (banyngkong).
Hynrei u Ksan Shillong bad u Bormanik ruh ki
la lait im, mynba ki leit rieh ia lade ha kawei ka
krem ha ka riat Umiam, ha Sunapani. Dei na
kane ka jingjia ba la pynkynriah noh ia ka jaka
shong ki syiem ra Nongkseh sha Nongkrem.
Halor kane ka phang u myllung u phawer jing-
mut ha kine ki lain :

“Ki `wei-khyrwa jong pha Nongkrem,
 Kin shad jylli ha lyhuh, ha them ;
 Ngit-ngit shapoh niamra kin ring,
 Katba ki khmat u briew ki king.
 Ki krem badum, ki maw babthuh,
 Ha pneh jong pha ban shong ki juh.”

Ka sngi jong ka jingialch makynti ka iai sah.
 Ka la long u `ying tyrkhong ba sah sohkhliahg
 hapdeng ki arliang na ka jait syiem. Ki jingjia ki
 la nang sniew kat haduh ban pynpoi sha ka jing-
 iapait hima. (Kumba la kdew haneng ka la jia
 ha ka snem 1853). U myllung pat u pynsawa sur
 ha kine ki kyntien :

“Ka khet khraw bor arliang yn thlieh,
 Un khie u sum, ka wait-ka-stieh ;
 Ryngkat u paid kin ieng ki syiem,
 Ka dew huri-hura batriem ;
 Kan wir na pha ka sad-sunon,
 Shiliang Umiew kan tei kynton.”

Pynban ka Nongkrem kum ka nongbah jong
 ka hima Khyrim (Nongkrem) kain shym la neh
 slem. Ha ka snem 1871 u syiem Klur Sing u la
 kiew ia ka khet ha ka jaka jong u syiem Rabon
 Sing ba la khlad noh. Dei u Syiem Klur Sing
 uba la pynkynriah noh ia ka iing-syiem bad ka
 iing-niam na Nongkrem sha Smit, bad ha kane
 ka jaka bathymmai u la tei ia ka iing-niam iing-
 rukom, ia ka sad ka sunon, ba kumta u Fr. H.
 Elias u rwai ;

“Kumba ka sngi ka suit rong ksiar
 Halor lyngkha, ban shlei ki thiar ;
 Kumba u 'Nai-khatsaw synnia
 U kdew, u tang ki sngi-ki-ia ;
 Hapdeng ki lum jngum-jngum ba ker,
 Ko Smit, phan shong ha khet ki kher.”

Ka lynnong IV “U Lum Lawbah” ka ieng
 pharshi ban iathuh shaphang ka hima Sohra,
 shaphang ki syiem Sohra, naduh u Buhsing
 syiem uba nyngkong haduh ka thma Pomsohmen
 -Pomudei, haduh ka jingpait jingpra ka sad ka
 sunon jong u Khad-ar Kur u Khad-ar Myntri,
 haduh ba ka Nonglba kan poi sha Mawsmi bad
 sha Sohra.

Ha kane ka poem, u Fr. H. Elias u la pyn-
 kynud da u Buhsing, ia uba la ju tip kum u Buhsing
 Lyngdoh ne u Buhsing Tynmen. Ia ka hima
 Sohra la kha na ka hima Shillong hadien ka jing-
 shah jop u Basan Tyngkong, bad u Basan Swer
 sha lum Swer u la phet, bad-ia u la bud da u
 Buhsing Lyngdoh. Na lum Swer u leit poi khat-
 duh sha Kyntur Sniang ha kaba u seng ia ka
 hima bathymmai ba la tip kum ka hima “Kyntur
 Sniang”. Dei ia kane ka jingcrih hima ba u Fr.
 Elias u rwai :

“Ko Rang Lum Swer ba ieng weibriew,
 Hapdeng ka rngai, ki jingphohsniew ;
 Na me kin krih ki it-hima,
 Hapoh ka ri ki kwi-ki-kpa ”

Dei u Buhsing uba la seng bad saindur ia ka
 hima Sohra. Ha kaba nyngkong la pynlong ia ka

tang da ki 'khad-ar-shnong' ; na kata ka daw la
ju khot sin ia ki kum "u khun nyngkong ka
hima Sohra".

Dei ruh ha ka jingsynshar u Buhsing Tym-
men ba la jia ka thma ba jur hagdeng ki Lai
Shnong (Sohbar, Laitiam bad Ryngud) bad ki
Khadhynriew Shnong (Mawphu). Ka daw ka dei
ka jinglaknieh ia ki jaka Wah Umiong bad ka
Khlieh riat Wah Risaw. Ha kane ka jingialeh ki
Mawphu ki la siat ia u Dei, u rang iapom ki
Laitiam, ha ka jaka ba la khot ka "Siat u Dei".
Ki Laitiam pat ki pom ia u Sohmen, u khla ka
wait ki Mawphu, ha ka jaka ba la tip mynta ka
"Pomsahmen".

Da ka jingstad bad jingpnah jong u Buhsing,
la khem umjah umtngam ia ka jingialeh, ia ka
jingiaumsnam, jong ki kat haduh ba la pynum
noh hin ia ka mynsiem ki arliang. U Buhsing u
la lah ban pyniasuk ia ki, u la lah ruh ban pyn-
kohnguh ia ki ban ialong lang noh kawei ka
hima bad ka Kyntur Sniang. Hadien ka jutang
ba la iateh bad kine ki raid, u Buhsing u la ieh-
noh ia ka Kyntur Sniang bad la wan thaw nong-
bah ha Nonglba (Nongsawlia). Kumne u Fr-
Elias da ka sur poetry u pynshai :

"Ka leng hima Surong-sumer,
Kan pliah ryngkat ki kher-ki-mer ;
Mawphu, Laitiam ki Khat-ar-shnong
Hapoh muluk u sohnyngkong ;
Ka Pomsahmen, ka Pomudei,
Kin sah kyrteng ha ka pyrtnei."

Ynda la khlad noh u Buhsing Tymmen, la kiew ia ka khet ha Nonglba da u khun jong u, u Borsing. Da ka jingstad bad ka buit u Borsing ba la lah ban pyllait ia u Borkusain bad ka Rimai (ki syiem Synteng) kiba la shah set ha ki kti u syiem Hainsing hapoh ka sem sniang ha Nongkrem. Hynrei u Borkusain, hadien ba la lait, um shym la pyndep ia la ka soskular ba u la khlei, ban ai shiteng ra ka hima sha u Borsing. Pynban da ka buit pohnep la phon, la shukor lyndet lyndang ia u syiem Borsing ; bad la set along ia u Borsing hapoh ka kut u Sujlar ha Shilot.

Laisnem hadien, u Borsing u la lait napoh byndi da ka jingiarap u Sotti syiem Wahlang. U Borsing u wanphai biang sha Nonglba. Hangta la iathuh lut ia ka kam shet kylla, ka kam beiman, jong u syiem Synteng, u Borkusain. Tik la khieh u khun u hajar ka hima ban leit hiar thma ia u syiem Synteng. Hynrei kaei kaba la jia ? La iapait arliang wak ka jingmut ki Khat-ar Kur. Ki hynniew Myntri : Diengdoh, Shrieh, Marboh, Khongwir, Majaw, Nongtraw bad Mawdkhap, lem bad ki syiem khynnah baroh na ka laing ka syiem Shan ki jaieng ha ka liang u Borsing. Katba ki san Myntri pat: Nongrum, Tham, Umdor, Sohkhia bad Dohling ki iashah ha ka liang u syiem Morsing ba la bynrap lang bad ki syiem khynnah na ha liang ka syiem Jab. U Morsing u la iasuh buit lpa bad ki san Myntri, namar ba u la shah pynbam tyngka ha u syiem Synteng. Halor kane ka mat, u Fr. H. Elias u pyni kumne ;

"Na krem-pubon baiong synnla,
 U atlukhi u suid kynsha,
 U iaïd pawang hapoh hima ;
 Shikni-pyrsa ka ktien-ka-thma ;
 A jahare ! na lyhuh u kiew,
 U lyput iong pring ban kah syrngiew."

Dei ia kane ka jingiapait iapra hapdeng u
 Khat-ar Kur ba une u myllung u ong :

"Mapha Nonglyba phan sah rangli,
 Ki khun kin kma rah nap-bili,
 Mawsmat kan mer, kan khie lapeh,
 Na khet ia pha ki syiem kin beh.
 Ka ktien-ka-thma kan khie kan dew,
 Kin sah salit ki miaw ki ksew."

Ynda u syiem Borsing u la iohsngew bad tip
 thikna ba pleng ki syiem Synteng ki la pynbam
 tyngka ia u Morsing uba la khang kylla ia ki
 Khat-ar Kur ban ym ieng ialeh ia ki Synteng, ka
 la pynbitar shla ia u Borsing bad ia ki hynniew
 Myntri. Kiei kiei ki la nang kham sniew. Ki la
 iaieng syndon da ka thma poh-iing. Ha kane ka
 jingialeh u Morsing u la shah pyniap ha ki kti u
 Khongwir. Kumne ong u Fr. H. Elias :

"Ka smai ka spot kan ieng rangbah,
 Ha ka men liem wat me ramhah,
 Kan kad ka jait, kan pait ka kur
 Inglicie-ingiong, kin speh kynbat,
 Ki krem "kitbru" ki kroh sam-at."

U myllung u rwai pynkynmaw ba ka Maw
 smai ka la long shisien ka hlma ba donbor ha ki.

sngi u syiem Borsing. Kumjuh ruh ka hima
 Sohra ka la roi ka la par ha ki sngi ba hadien.
 U la pynpaw ha kine ki shyntien "Mawsmat,
 burom phan spen/ Ka nam ka bor kan khie lap-
 ch/ Hakmat ka ri ki kni ki kpa,/ Phan sien,
 phan deng Mahonmala;/ Kumjuh ka kur ba
 shet kylla,/ Kan piar thapniang kan roi kan pa."

Kylli hangne, kaei kata ka durba shet kylla?
 Hato kam dei mo ka sad ka sunon, u Khatar
 Kur u Khatar Myntri jong ka hima Sohra? Kata
 dei ka jubab.

Ka Lynnong V ka dei shaphang "U La-
 pongnai Ksiar." Ha ka jingpeit jong nga kaba
 tang na sla, ha ka jingshisha u Fr. H. Elias u la
 dei ban thep ia kane ka lynnong ne bynta ha
 shwa ka lynnong "Na Wa khyrwi". Hynrei u
 mylung, ka paw, u la leh da kaba thmu khnang,
 namar don ei ei pat ha ka jingsngewthuh jong u.

Kane ka lynnong ka long u symboh ksiar
 ha u kynjri ba la bteng ia ki saw tylli ki symboh
 shakmat bad ia kaba hynriew. Ka jingpynphai
 ba kyndit ia ki khmat sha ka juk ki syiem Mal-
 ngiang ne ki syiem Madur Maskut ka long ban
 pyni ia ka jingkhraw ka bor, ka nam bad ka
 spah ka phew. Shisien ka la pynphu pynphieng
 la kum ka sngi pyrem kaba shat pynthaba phyr-
 nai itynnad eh halor ki rong ki rup balung ba
 bajyrngam ka mariang.

Shisien peit, kane ka lynnong "U Lapongnai
 Ksiar" ka phawer jingmut sha ka history ki
 syiem Madur Maskut kaba long ha kaba shisha

u thied tynrai ki syiem Khasi banyangkongnyng-shap. Dei kine kiba-la, pynpaw ia ka burom, ka jaitbynriew. La iohi ia ka bor bad jingkhain jong ki. Ha ki ruh-la teh song, kawei ia ka jaitbynriew ha ki sngi banyangkong, Ong u Fr. Elias pat :

“Kumba ka ieng ka Sngipyrem,
 Ban suit ki rong babun ha them ;
 Kumba ha suin u ieng phira,
 U tbeh jingshai u Mangkara ;
 Hima Madur kumta ka ieng
 Synshar, I’u paid ha khrum ka bneng.”

“Ka krih, ka krei ka bor nangne,
 Ri lum, ri thor ban pynmane ;
 Kynjreng ka ri u Longshuwa,
 Ka ri ba seng u kni-u-kpa,
 Ka ieng naduh barim bajah,
 Hapdeng ka nam, ka bor, ka spah.”

Hynrei shen ka wan ka jingtroid bad ka jingkyllon bakhraw. Jar ka jah noh sha basep ka sngi sha bangen u bnai- ban sep bad ban ngen junom. Hangne ka lip noh piaw ka burom bad ka jingshai jong ka, ba u myllung u rwai kynud:

“Kum u Mangkara batbeh ha suin,
 U nai-khatsaw synnia rymmuin,
 Ki ngam arsut ki lum babthuh,
 Ka nam, ka bor jong pha ki duh.
 Ki khun jong pha, shynrang kynthei,
 Ki shad-samtawi ha sla pyrthei.”

Don u pud ia kiei kiei baroh. Kumta ruh ka a long ha ka jingiadei bad ka hima Madur Maskut. Ka kylla ka poi ha kaba ka nusib jot ka wan lap ngong ha jingkhong syndon, bad kiei kiei ki kylla prah khongpong khongdoh khlem da lah khie khlieh shuh. "La kum u Sing, u radbah bad u syiem ki laiphew mrad uba iaid pawang sarong sawdong ki lad, haduh ban peit ia u ym don banud bashlan hakhmat jong u, kat haduh ba u thlen 'hi u tieng u kynran; hynrei shu khlak-lak-lak pat da kumne pat u kylla la kum ka blang ba da u suri hi u thap ban kshih ryndang ia u, kumta long ka nusib jot jong pha ka Hima Madur Maskut" pynshai u F. M. Pugh ia ka dkhot VI jong kane ka lynnong.

Uei uta u Lapongnai Ksiar? Ha nga hi ka 'jingrai kut ka ia byrshem bad u Fr. Elias ban mut ia u Mailong Raja, u syiem banyngkong ka hima Madur Maskut. U myllung u iohi ia u lyoh baiong rben ba la pynkhih pisa kat ban pynkren ia u Mailong Raja: "Ki khun samla ba phong pansngiat,/ Khwep-khwep ki shad kum slew pdengriat/ Dohnud jong nga,.../ Ka jew palat i'u sohmyndong,/ Ban i ia ki, ko ri bakhraw,/ Ki thum, ki bah, ki piam khun-mraw."

Ka lynnong VI "Ki Erbatemon" ka dei ka jingpynkut, ka dei ka 'epilogue'. Ka wan paw ha ka dur ka address kaba sawa shai ha ka sur jingkhong (appeal) ia la "ki khun thap shet kylla."

U Fr. Hopewell Elias haba u ieng peit ngor ban bishar thuh ia ka jingtyllun ka history jong

ka jaitbynriew u iohi, hamar pyrshah ki khmat,
 ia u lyoh uba dum rben uba kah ia ka. Hangne
 u ieng lyngngoh la kum u riewduhlad u riewkut-
 lad, u briew ba lynga weibriew ha ri ka jingkah-
 dum (u pessimist). Pynban i phniang symbai
 barit jong ka jingkyrmen i dang don- im pat iap
 duh. "In every cloud there is a silver lining" ong
 ka tien riewstad ba pynpyrkhat ngam jylliew.

Naduh basdang ka poitri i kumba u myllung
 u la shu jngi lynter tang ha u lyoh badum ka his-
 tory ; hynrei la katta ruh i jingshai barit i prong
 lyngba uta u lyoh kat haduh ba u myllung un da
 tylla long syndon u 'optimist' uba rwai phuhmat:

Kumba u Khlur I'u Bnai u ap
 Lyngkha tyrkhong ki thrang um-slap ;
 Kumba ki kshaid ki im ha riat,
 Ha lyhuh ithiang, ryngkat ka khiat ;
 Kumba ka step ka khun ka Sngi,
 Kumta ki khun jong pha k Ri.

Ka sur ka ri, namarkata, ka ngam tyrsain
 shaduh ki khlein shyieng jong u myllung ban
 khot :

Shaphrang ba phi la kiew pyni-
 Khein kor ka ktien-thylliej, riti.

Nga la tai mynta ia ka history ha *Ka Saron*
Kvior. Shikyntien nga don ruh de ban kynthoh
 da kumne kein. Ka dei ka history jong ka myn-
 nor bad ka mynta, nga mut, ka mynta jong u
 myllung. Ka dei ka history jong ka hima Madur
 Maskut, ka hima Sutnga-Jaintiapur, ka hima

Shillong bad ka hima Sohra. Ka dei ka history jong "ka dorbar ka ri Laphew Syiem". Ka dei ka history jong ka jingiapait iapra ka it ka hima, ka sad ka sui on, ki bakhuw batri, ki myntri ki korbar-ri, wat ka niam ka rukom. Haba kren kyllum ka dei ka jingiapait ka jaitbynriew hi. Kumta, na kme ki dak, ka dei ka history jong u lyoh dum baiong jong ka spah snem ba la leit bad jong ka mynta. Khatduh, ka dei ruh ka history jong ka jingkyrmen ia ka lawei babha, baphyrnai bad badon burom.

Ka Ballad U La

Phin shem ia kane ka ballad jong u Frank M. Pugh ha ka kot *Ka Phawar Rwai Khasi* ia kaba u la pynmih nyngkong eh ha ka snem 1962.

Une u nongthoh u khot ia ka ka ballad. Ia ka dur dkhoh ballad (ballad stave) u la dep pynbiang namar ba u la tip lpa kaei bad kaba kumno ka ballad ka long. U ia bud ia ka jingdon saw tylli ki lain ha man la ka shidkhot bad ka jingpynbiang kynnoh ha ki lain kam shym bakla na ki kyndon ka dur thoh ballad.¹ U la buh phra phra kynnoh ha ki lain banyngkong bad balai, bad hynriew hynriew kynnoh ha ki lain ar bad saw.

Hynrei u la ia id lait noh na ka kyndon ka rukom pynhap tara ia ki kynnoh bakut ki lain, ia kaba la ju ong ka 'ballad rhyme'. Ka hapkyntien u F.M. Pugh ha kane ka ballad ka long : *a a a a* ha ka jaka *a b a b* ne *a b c b* : katba ha kawei ka ballad "Beh" u la pynhap kyntien *a b a b*. Kumta ha ki saw lain jong ki dkhoh kane ka ballad ki kynnoh bakhatduh ki ia tara mar kumjuh. Kane ka jingpynkylla kam mut satia ba u F. M. Pugh u don jingthmu eiei, da kumwei pat, ban thaw thymmai ia ka dur thoh ballad namar ngim shem sabut hangno hangno ka ban lam jingmut shata.

Ha ka liang ka jingpyntuid ia ki kyntien basting bakhia, u ia id ha ka jiamdien saw khup (lain 1 bad 3) bad jiamdien lai khup (lain 2 bad 4).

Uei uta u La ? Kat kum u myllung, u La u dei ka ktien, ne ka mut ia ka kyntien 'la' ba la ju pyndonkam ha ka ktien Khasi ha ki bun rukom. Ka jingkwah bad ka jingthmu ba kongsan jong u F.M. Pugh, haba u wanrah ia kane ka ballad, ka long ban pyni kumno dei ban pyndonkam ia ka kyntien 'la' ha ka ktien Khasi. Shibynta pat, ka long kum ka jingpyni dur (ne kum ka nuksa) jong u ia ka jingriewspah ka ktien la jong. Hynrei ha ka kyrteng ba u la ai ia ka ballad, sngew kumba la pynkup dur (personify) ia u La. Pynban lada ngi bishar bniah ia ka poem baroh kawei ym iohi ei ei kaba kum kata.

Haduh katno sien ba u F. M. Pugh u la pyndonkam ne thep ia ka kyntien 'la' ha ka ballad ? Haduh laiphew hynriew sien, kata, kat kum ka kramar jong ka ktien Khasi. Ha ka dkhot 1 u la pyndonkam saw sien, ha ka dkhot 2 saw sien, ha ka dkhot 3 san sien, ha ka dkhot 4 hynniew sien, dkhot 5 hynriew sien, dkhot 6 saw sien bad dkhot 7 hynriew sien. Na kine don kiba dei ki noun, ki adverb, ki adjective, ki conjunction, ki preposition bad kumta ter ter.

Ha nga hi, ka poem "Ka Ballad U La" ka long tang ka syrngiew jong u nongthoh kaba shat ha ka dur jong u khraw pyrkhat shaphang ka ktien ka thylliej (linguist). U hi da lade u batai pynshai kumne : "Ka jingpyni nia ba ia ka ktien LA ym lah ne long ban khein kum ka jingpynkynnoh nakhmat ki berb kiba dei ia ki por ba la dep." Shuh shuh u da bynrap : "Shaphang kaba pynsnoh ia u LA shadien ha ki ktien, kane

ka poetry kan iarap ban lam jingmut khyndiat, (pej) 115, 116).

Lyngba jong kane ka ballad u F. M. Pugh u ieng ha ka jaka jong u nonghikai ha ka klas ki nongpule. Na kitei ba la sot, u thew ban kyntu ia ngi ba ngim dei ban pyndonkam bakla ha kaba thoh ia ka ktien Khasi, ne ia ki kyntien ha ka.

Ngim don jingartatien ban ong ba u F. M. Pugh um dei u 'conscious artist' ha kane ka liang. Ka dur thoh ba u la buh ha ki dkhoh, ha ka khriang bad ka tara ki phla shai ba dei uba la tip lpa.

Hynrei kawei pat ka jingkylli hangne ka long la "Ka Ballad U La" ka hap ne em ha ka jylli ka Objective Poetry. Ka pynartatien shibun. Lada ngi peit thuh ia ka tang na sla bad tang na ka dur thoh, ka la biang eh ban ong ba ka dei ka literary ballad ; kan pynshitom jingmut palat ban ai ia ka rai ba ka dei ka objective poetry lane ka 'narrative poem'.² Balei ka long kumta bad haei ka duna ?

Lada ka ballad ka dei ka objective poetry, u myllung um pynpaw ialade, um iathuh ia la ka jingsi gew ne ia ka thwei pvrkhat jong u. U buh-rieh noh ia lade ha lyndet ka jingsngew jong ki-wei-jong ki tyngshop puron ha ka jingrwai. Ha kane ka ballad u F.M. Pugh u pynpaw ialade lyngba u 'La'; ba kumta la bet ia u symbai ka lyric hapoh jong ka.

Nangta lada ka dei ka ballad, kum ka objective poetry, ka dei ban don ia ka khana, naba khlem ka khana ym lah ban khot ia ka ka rwai parom (narrative poem). Don khana aiu ha u La? Ha lade hi ngam lap ban don khana ne parom ha u La jong u F.M. Pugh, lait noh ia ki shynrong kramar, kumba la pharia ia u La kat kum ka ktien Khasi. Kaba bud ryngkhi na ka jingbymdon ia ka khana ka dei ka jingbymdon ia ka plot ha ka. Haba ka khana kam don ka plot ruh kam don.

Kylli pat, don tyngshop purom ha kane ka ballad? Em, ym don. U La u long tang ka ktien. Um iaryngkat dor ei ei bad ka Sohlyngngem ne bad u Rang Rynniaw jong u Primrose G. Gatphoh ne jong u Oscar M. Wahlang ha ki ballad jong ki. U La jong u F.M. Pugh um don bor, um don mynsiem, kum u Klew bad ka Sngi jong ki-tei ki myllung ka ballad.

Kawei na ki jingduna bakhraw ka long ba kane ka ballad u F.M. Pugh kam don satia ia kata kaba ki ong ha ka phareng 'ka dramatic element' jong ka ballad. Lada khlem kane, ngim lah ban iohi ia ki tyngshop ki purom kum kiba don jingim, kiba iaide baieng, kiba khiih shaneng sharum, shane bad shawei, bad kiba trei baktah kum ma ngi ki briew ha kane ka pyrthei ba shisha. Khlem kane ka snap jinglong, ki tyngshop ki purom kin paw tang kum ki dur bula, ki khun bynriew ne ki dur maw kiba iap.

U F.M. Pugh te u shim ia ka ba ka dei ka ballad, namar kumta ruh la jer kyrteng ia ka.

Hynrei ha nga shimet, kane ka poem ka dei tang ka 'lyrical ballad'; kam dei ka ballad jong ka objective poetry. Ka don ia ka mynsiem jong ka lyric kaba kup shabar ia ka met jong ka ballad. Kam don khana ne plot ruh. Kam don tyngshop ne puron ha kiba ngi lah ban iohi ia ki jingjia babha ne basniew bamih na ki kam ha ka jingim jong ki.

Ka phang kren jong ka kam long ka jong ka ballad, hynrei jong ka lyric; bad kum ka lyric ka pashat ha ngi ia ki jingsngew, ki jingmut bad jingpyrkhat jong u myllung.

Nga don ia ka rai ban ai, namarkata, ba "Ka Ballad U La" ka phong ia ka met jong ka ballad bad ka im da ka mynsiem jong ka lyric.

.....

1. F. M. Pugh, *Ka Prosodi Bad Retorik*, Lyn-rong II "Kiei ki jait poetry." U ong : "... ka rukom thoh jong u ka iaide ha ka dur ka ballad form ba ki ong, kata, u iaide ha ka Iambik sawkjat ba la pynbud da ka Iambik laikjat da kaba pyniaraim pyniapom ia ki.
2. Lee T. Lemon, *A Glossary for the study of English*, p. 1 : "A narrative poem is a poem that tells a story."

Ka Ktien Greek

Ka ktien Greek ka la long, naduh hyndai bah, kawei na ki ktien ba la rim tam ha ka pyrthei. Ka wan na ka kur ka jaid, bad ba ka dei ka tnat, jong ka metbah Indo-European, kumba la long lem ka ktien phareng ha ki por ba hadien. Ka thymmei jong ka, lah ban ong shai, ka dei na ki jaka pdeng ka dewbah Asia

Kumba lai hajar snem shwa u Khrist la wan buhai shnong ia ka ri Greece da ki briew kiba la wan hiar na shatei lam mihngi. Ki jait briew Akhaia ki la long, imat, kiba nyngkong eh ban hiar bad thaw shnong thaw thaw ha ki bynta ba sharum jong ka ri Greece. Ter shi ter, hadien pat la nang pynheh paid da ka jingwan ki jait-byrniew Ionian bad Aeolean.

Kine buroh kim don ia ka ktien-pdeng (common language) ia kaba ki lah ban sngewthuh lang. Ha kiba nyngkong ki iakren ha la ki jong ki ktien-tnat (dialects) jong ka ktien Greek; sriem shibun eh ia ka jinglong ka ktien Khasi jong ngi ha shwa ka jingwan u Thomas Jones I.

Kine ki jait byrniew ba la kdew, la iathuh, ki la wan na ki phang ka Asia Minor, la kumno kumno, lai hajar snem shwa u Khrist (3000 B.C). Namarkata, ka ktien Greek ha la ki ktien-tnat ka la rim bha haba ianujor bad kiwei kiwei ki ktien ba la paw ha ka histori ka pyrthei.

Tad haduh ka spah snem baphra S.K. ei ei ba ka ktien Greek ka la kylla long ka ktien thoh ktien tar jong ka ri Greece. Dei ha kane kajuh ka por ba la sain dur ia ki alphabet jong ka ktien Greek ha ki 22 tylli ki dak thoh. Uwei pa uwei u dak thoh u ieng na ka bynta kawei ka sawa, ym ha ka jaka kawe ka kynnoh. Ka kyntien 'alphabet' ha ka phareng ka wan na ki ar tylli ki kyntien Greek 'alpha' bad 'beta': kine pat ki wan mih na ka ktien Phoiniki 'aleph' bad 'beth'.

Na kane ka por ka ktien Greek ka la sdang ban khie rasong ha ka thoh ka tar. U thylliej bapnah bad ka jabieng ba nep jong u Homer bad u Demosthenes ki iai pynsah dak. Iyngba ki syrtap ka por, ia ki symboh ksiar kiba pashat ym tang ia ka pyrkhat pyrdain, hynrei ki da pynpaw rong de ia ka jingriewsp: h ka kolshor jong ki hi.

Ka spah snem baphra S.K. ka la pynmih ia ki khraw pyrkhat ba kum u Homer bad u Hesiod; la bud pat da u Alcaeus bad ka Sappho ha ka snem ka b bud. Nangta la wan mih paw, na ka por sh: ka por, sa kiwei pat ki nongthoh kum u Aesop, u Thales, u Epictetus, u Diogenes, u Anacreon, u Heraclitus, u Aeschelus, u Pindar, u Sophocles bad u Empedocles- kine baroh ki tai bad thoh ha la kitnat katkum ka sap ka phong jong ki.

Nangta la wan mih pyrthei sa u Herodotus kum u nongthoh histori. Ka ktien Greek ha ka thoh ka tar ka la kiew rasong bha, ha ka liang ka philosophy, ha ki sngi u Socrates, u Plato bad u Aristotle, khlem da niew tang shuh ia kiwei kiwei.

La ka ktien Greek ka la iaid shaphrang ha ka thoh ka tar, pynban ka dang sahkut tang ha ka jylli ba rit, kata, ha ki saw kynroh jong ki pud ki sam ka ri Greece. Kam pat lah jam palat ia uta u pud.

Da ka jingialeh batynggeh, ka ktien Greek ka la lah ban jam shabar na u pud ka ri haduh ka spah snem basaw S.K. Kane ka la jia da ka jingjop thma bad ka buit pyniar hima u syiem Philip. Ka la ioh ban suh thied jylliew bad par sted sha ki ri bapher ka pyrthei ha ki sngi ka jingjop jong u Alexander Bakhraw, u khun jong u syiem Philip ka Makedonia; kat haduh ba la ithuh, la kren, la thoh bad la pule ia ka da bun ki briew ka pyrthei.

Dei ha kane ka por ba la rah ia ka ktien Greek sha ki kynjang ba jrong jong ki kliar lum ha khmat ka pyrthei. Ka la man long ka 'standard language' kata kaba ki ong 'lingua franca'. Ha shwa kane ka por ka ktien-tnat Doric bad ka ktien-tnat Ionic ki la long kiba kham paw khmat haba ym pat don kano kano ka ktien-pdeng. U Alexander hi u la khmih lynti ban pynurlong ia ka jingiatylli ki ri ka pyrthei hapoh kawei ka lama synshar bad hapoh ka wei ka ktien ka thylliej- kata dei ka ktien Greek.

Ha ka jingiap ba khlem dei por jong u Alexander, la phiah ia ka hima bah ki Greek ha ki lai byi ta ba la synshar da ki lai ngut ki nong-synshar; hynrei la teh song lang ia ki hapoh kawei ka ktien-pdeng. La pdiang ia ka ktien Greek kum ka ktien-pdeng.

Wat ha ki sngi ka hima Roman, ka dang bat hi ia u lakam jong ka kren ka khana, ka pule ka puthi bad ka thoh ka tar U Cicero shisien, ha snem 62 S.K. ei ei, u la ong : "Ia ka ktien Greek la kren da jan ka pyrthei baroh kawei; katba ka ktien Latin pat ka dang sahkut hapoh u pud ka ri jong ka, ka dang khim shisha."

Ka jaidbynriew Jiw hi ruh kaba la sngew sarong eh ia la ka ktien Hebru (ne Aramaic) ka hap ban kren bad thoh ia ka ktien Greek. Ym don jingartatien ba ia u Jisu Khrist la pynsan pynrangbah ha ka jylli ka ktien Aramaic. Kan pynsngew phylla pat ban ong ba u Jisu u la tip bad nang ia ka ktien Greek de. Ka jingiakren jong u bad ki Greek (Ioannis 12. 20, 21), bad ka jingshah bishar jong u hakhmat u Pilat, ha Jerusalems, ka long ha ka ktien Greek.

Naduh ka spah snem balai shwa u Khrist la pynkylla ia ka Testament Barim (Septuagint) ha ka ktien Greek. Ki dulir tynrai jong ka Testament Bathymmai ki long baroh ia kiba la thoh ruh ha ka ktien Greek ; lait noh lehse sa tang ka Kospel u Mathaios ia kaba la thoh nyngkong ha ka Aramaic, hadien pat la pynkylla (translate) sha ka ktien Greek.

Dei na kane ka ktien, haba la bynrap bad ka Kotbah phareng, ba ngi ioh ia ka Kotbah (Bible) ha ka ktien Khasi. Kawei na ki kyntien bakhrav tam ha ka Testament Bathymmai 'U Ktien' ka wan na ka ktien Greek 'Logos'; ym dei na ka ktien.phareng.

Ka ktien Greek ka dang im haduh kine ki sngi ba mynta. Ka riewspah ha ki kyntien, ka donbor phylla ha kaba pynpaw ia ki symboh jingpyrkhat, ka tuid sngewtynnad bad ka sawa sur sngewbang la ha kaba thoh bad kren kumjuh. La kha ia ka ha pneh ka jaitbynriew barit eh, pynban la kren shlsien mynnor da ka pyrthei hi baroh kawei. Ki Greek mynta kiba don tang kumba 9 million ki iai sngew sarong ia la ka jong ka ktien kaba la tei mot pynsah nam ia ka jaitbynriew ba shitroh.

Ka Jingbakla Ha Ka Thoh Ka Tar

(Bynta I)

U Dr. Hamlet Bareh u la thoh ba ka snem ha kaba u Larsing Kho, gwir u la khlad noh na kane ka pyrthei ka dei ka 1856, bad nangta u iathuh ba ka shnong trai u Larsing ka dei na Mawmluh. Baroh ar ki bakla. Kumta ym lah ban pdiang ia ki.

Kumne u la thoh ha ka kot *A Short History of Khasi Literature* (page 21, edn. 1979) :

One of the earliest collaborators was u Larsing Khongwir from Mawmluh who died in Wales in 1856 while prosecuting theological studies.

Kiwei kiwei ki nongthoh ki la shim ia ka 1863 kum ka snem ba u Larsing u la iap, bad ngi ia kubur lang ban pdiang ia kane ka snem. Ngim lah ban iarah kti bad u Dr. Hamlet Bareh, da kaba ngin iakdew ia ki katto katne ki jingthoh jong kiwei pat ki nongthoh.

Ka jingiathuh jong u Rai Bahadur Dohory Ropmay ha ka lynnong "Ka Jingsdang Ka Niam Khristan" jong ka kot *Ka Centenary History Ka Balang Presbyterian* ka ong :

Kumta u la jan don eh 15 snem ka rta ha ka por ba pynbaptis ia u bad 24 snem ha ka por ba u leit Bilat bad 21 snem ha ka 24 tarik u August 1863- ka sngi ha kaba u la rung sha ka jingkmien u Kynrad jong u.

U Rev. G. Angell Jones ha *Ka History Jong Ka Balang* (1841-1966) pat u thoh "Kumta kine ki shakri (kaba mut ia u William Lewis bad ka mem Lewis) jong u Blei ki la iamih noh jar jar ha ka por miet 16 tarik u 'nai Nohprah 1860, ki da ialam ruh haduh Ri Wales ia u Larsing da ka jingkyrpad jong u hi."

Une u juh u nongthoh u pynbud biang shaphang u Larsing da kine ki kytien "U la kem pang bad u la leit noh sha la u Trai ha ka snem 1863. La tep ia ka met jong u ha ka nongbah Chester,... .."

U G.A. Jones um shym iathuh ia ngi ia ka sngi bad u bnai ba u Larsing u la iap kumba la batai bad pynshai da u Rai Bahadur D. Ropmay haneng.

U Dr. R.S. Lyngdoh ruh ha *Ka History Ka Thoh Ka Tar Bynta I* u iamynjur lang kumjuh ia kaei ba la thoh da u Rev. G.A. Jones.

Ha *Ka Thymmei Jingtíp Shaphang Ka Thoh Ka Tar Khasi* u Maurice G. Lyngdoh u pynshai ia ngi kat ban rah ia u Larsing Khongwir kum uwei na ki myllung trai-ri ba nyngkong nyngshap. Wat lada um pynpaw ia ka por baiap u Larsing, hynrei u kdew shai ia ka por ba u don ha ri Wales, ban ong da kumne :

Nangta pat ha ki snem 1862-63, haba u Larsing Khongwir u la don ha F.i Wales u la pynmih madan ia ka poitri phareng kaba u la ai kyteng "Mount Calvary",

La nang pynskhem ia katei ka jingbakla jong u Dr. Hamlet Bareh da ka jingthoh jong u John Hughes Morris bad jong u Rev. T. Rodborne. Ha ka kot *U Larsing U Evangelist Na Ri Lum Khasi* da u J.H. Morris, ia kaba la pynwan sha ka ktien Khasi da u Nobait Swer kam pynartatien ei ei shuh ban dang pyrkhat da kumwei pat. Kumne la thoh ha ki pej 31, 32 :

Ia ka met ba la sator jong u la pynthiah ha ka Jaka Tep Briew ha Chester, ha ka 28 tarik August 1863, hajan ka jingtep jong uta U Missioneri uba khraw, u Richard Knill.

Nangta, ha u mot ba la tei halor ka jingtep jong u, kumba la thoh da u J.H. Morris la shon shab ia ki kyntien :

“Hangne ka thiah ha ka ji gkyrmen, ka met jong u Larsing, uwei i aki soh nyngkong jong ka Welsh Missionary Society ha Khasi Hills, Bengal, ha kaba u la trei bunsiem kum u Evangelist. Ha ka snem 1861 u la wan jngoh ia kane ka Ri, bad u la pynieit ia lade sha ki hajar kiba don ha England bad Wales. Ha kaba u la jan ban leit phai sha la ka ri, U Nongpynim jong u, u la khot ia u sha lade, bad u la rung sha ka jingkmnen u Kynrad jong u ha Caergwrle, ha u August 24: 1863”.

Ia kine ki juh ki kyntien pynsah nam ha u mot jingtep la shim kyliang ruh da u Rev. T. Rodborne ha ka kitab *U Larsing Khongwir* (edn. 1981, pej 38, 39); bad u da pynpliah ban kham ai jingshai da kumne :

U Larsing u la khlad noh ha ka por lajan shiteng synnia ha ka 24 tarik u August 1863, la tep ia ka net jong u hadien sawmiet, ha ka 28 tarik, ha u Lum Jingtep ha Caergwre kaba ha Chester,....” (pej 38).

Kumta da kine ki jingthoh ba la sot na ki nongthoh bapher ki ai ka jingkyrshan nia, kawei ia kawei pat, ban pynshisha ba u Larsing Khongwir (Nongrud) um shym la iap ha ka snem 1856 kumba la thoh u Dr. Hamlet Bareh.

U Dr. Bareh u la pynsgewthuh bakla ruh ia ki nongpule haba u ong ba u Larsing u wan na ka shnong Mawmluh. Hynrei la shem ba kam long kumta.

Ha katei ka juh ka kot jong u John Hughes Morris ia kaba la translate da u Nobait Swer la thoh : “la u Larsing la kha ha kawei na ki nongrit ia kaba la khot ka Mawsmat, ym shym lah ban tip thukna myrno la kha ia u.”

Halor kane ka rongria la bynrap nia sa da u Rev. T. Rodborne, ha ka kot ba la jer haneng, ban thoh : “U Larsing Kho gwir u la mih na ka iing ba donbarom suron ka shnong mawsn at kaba jngai tang kumba ar mail ia Nongsawlia, Sohra, ha ka lynti bah kaba leit na Sohra sha Tharia-Mejai.”

Shuh shuh u la pyabud : “Kat na kaba u iathuh hi u Larsing, la kha ia u lehse ha ka snem 1836. U kai trai jong u uba kyrteng u Rajimon

u la long u rangbah shnong jong ka shnong
Mawsmal."

Namarkata sa shisien, ban ong ba u Larsing
u wan na ka shnong Mawmluh ka long ruh kaba
bakla, bad ngim dei ban pdiang ia ka.

(La pynmih ia kane ka jingthoh ha *U Kritik*
Vol. VI, No. 16, April 17 1986)

(Bynta II)

U Dr. R.S. Lyngdoh ha ka snem 1971 u la ai “Ka Jingkynthoh” ha ka thup jingrwai *Na Nengpei Ki Sur Myllung* ia kaba la thoh bad pynmih da u B.C. Jyrwa ha u bnai November 1971 jong ka sien shon banyngkong. Ha kane ka jingkynthoh jong u Dr. R.S. Lyngdoh ngi lap ia ki kyntien kiba pynshai kumne :

Hynrei wat hapdeng kat kane ka jingroi jong ka Khasi Poetry, pynban ngi lah ban ong ba ka Khasi Poetry ka la roi tang ha ka liang ki Lyrics. Ha ka liang ki Ballad ngi dang don tang lai tylli, ha ka liang ki Ode ngi don tang kawei, ha ka liang ki Flegy ngi dang don tang khynchit eh, ha ka liang ki Narrative Poetry ngi dang don tang lai na saw tylli, ha ka liang ki Sonnet ngi dang don khatsaw tylli. Ngim pat don Epic Poetry, ngim pat don wat ki blank verse ruh.

Ngan pyrshang ban tai lyngkot hangne mynta, khlem da niewtang lut bu pa bin, ta ki saw tylli ki jingbakla bakhraw ba u Dr. R. S. Lyngdoh u la thoh ha katei ka jingkynthoh. Kata ko long halor kine ki mat :

1. U ong : “ha ka liang ka Ballad ngi dang don lai tylli.”
2. U ong : “ha ka liang ka Ode don tang kawei.”

3. U ong : "ha ka liang ka Elegy ngi don tang khyndiat eh."
4. U ong : "ha ka liang ki Sonnet ngi dang don khatsaw tylli."

Haba nga duriap ban pule, da bishar bad wad bniah, ia ka jingtyllun ka history ka thoh ka tar Khasi na ka liang jong kitei ki saw ki mat nga lap pynban ba plengkam shym long kumba la kynthoh da u nongkynthoh.

Nga ju hikai ha ki klas ha kolej shaphang ka Ballad. Kynsan, ha kawei ka sngi uwei na ki samla pule u la kylli "babu, la don katno tylli mo ki ballad ha ka poetry Khasi jong ngi?" Nga la jubab da kaba sngew skhem, jut ba nga dei u nonghikai, ba don bun tylli ki ballad bad nga da sdang ruh b n jer kyrteng kiei kita ki ballad bad mano ba la thoh ia ki.

"Em" u la ong biang "nga la shem ha ka jingthoh ba dang don lai tylli ki ballad." Ka la pyr long ia nga ban tohkit ia u haei kein ba la lap ia kata ka jingthoh, ia kaba nga ruh nga la klet jlang kumba shoh tyndep khaw jadu bad bym poi pyrkhath artat, u la phai ktien biang ban jubab da kaba kdew sha katei ka jingkyntoh u Dr. R.S. Lyngdoh uba la ju long hi u nonghikai jong nga ha St. Anthony's College ha kito ki snem hynriew phew khyndai hynniew phew.

Mar kumta, shuit nga la kyndit, bad ynda poi ha ting nga wad bad shem shisha kumba u khyannah skul jong nga hi u la lap. Nga sngew,

namarkata, ba dei ban pynbeit kloï ia kum kine ki jingbakla kiba don ha ka thoh ka tar jong ngi lada dei ban pynbha, pynjih bad pynryntih ia ki.

Sngew sang-pap pynban ruh ban pyntian ia ki jingbakla hapoh ka jabieng ki longdien, kat haduh ban ialam bakla ia ki de. Nga sngew ruh ba ka por kam dei shuh ia ngi ban nguid ia ki jingbakla bad khlei sa khlei biang pa biang na ka por sha ka por.

Haba nga kdew kumne, kam mut satia ba nga buh ia la ki kti ban pynrem jubor ne pyn-lehrain iano iano ; hynrei ka jingkwah ba kong-san ka long ban pynbeit ia ka jingbakla na ka bynta ka jingbha ki longdien ha ka lawei, na ka bynta ka jingroi ka thoh ka tar ha ka lamor bad ka jingroi ka *criticism*.

(i)

Ngan shim ban pynshai shwa tang ia ka mat kaba nyngkong. Nga shem ba ka long ka jingbakla ban ong ba tad haduh ka 1971- ka snem ha kaba u Dr. R. S. Lyngdoh u la ai ia kato ka jingthoh- ba dang don tang lai tylli ki ballad ha ka history ka poetry Khasi. Kaei kaba la pynlong ia u Dr. R.S. Lyngdoh ha kato ka por ban pynpoi ia u sha kane ka rai ?

Hadien ba la pule bñiah ia ki kot jong u K₂ History Ka Thoh Ka Tar (naduh ka bynta I haduh ka bynta II) nga iohi ba ka jingmut jong

ka siat beit tang sha kito ki jingrwai ba la pynia-snoh syndon ha ka kyrteng jong ki bad ka kyntien 'ballad'. Kumne u Dr. R. S. Lyngdoh u la thoh ha *Ka History Ka Thoh Ka Tar* ka bynta II, page 146 : "... bad 'ka Ballad u Beit' pat ka kylla noh sha 'Ka Biria u Beit'."

Ha ka pej 199 jong kajuh ka kot u la thoh :
Kum ha "I Rngai" u la pynroi ban pyndon-kam ia kajuh ka ktien ha ki jingmut bapher kum "Ka ballad u La".

Hangne u la kren tang shaphang kawei ka ballad jong u F. M. Pugh bad u sngap jar jar shaphang kato ka poem "Beh" kaba ha nga hi nga khein ba ka kham bha dur bha dar ban ia katei ba u la jer.

Nangta ha ka pej 203 u la thoh :

U Bah Dewi Singh Khongdup, namarkata, u la nang pynriewspah shisha ia ka poetry Khasi khamtam ha ka ballad bad ha ki sonnet. "Ka Ballad u Kongbah Larkiar" bad ki shiphew tylli ki sonnet kiba u la thoh ki long da shisha hapdeng kiba kysai.

U Dr. R. S. Lyngdoh u la pynmih ia *Ka History Ka Thoh Ka Tar* ka Bynta II tad haduh ka snem 1983, khatar snem ei ei hadien ba u la ai ia ka jingkyntthoh ha ka kot jong u B.C. Jyrwa Hynrei la shem ba u la niew kyrteng tang ia kitei ki lai tylli ki ballad, imat namar ki mylung jong ki ki pynkup synrop da ka kyntien 'ballad' ha ka kyrteng ki poem.

Kumro pat shaphang kiwei kiwei ki ballad, kumjong u Soso Tham, jong u Primrose G. Gatphoh, jong u Oscar M. Wahlang bad kiwei de? Hato kim dei mo ki ballad tang namar baim shym la pynphong pansngiat-ballad ha ki kyrteng ba la jer? Ka dei ka jingbakla ban pyrkhat kumta.

Ha ka jingshisha, kam da i dei rukom eh hi ruh ia ki myllung ban da jer 'ka ballad uta uta'. Da kaba jer kyrteng ha kane ka durka ju pynsngewthuh bakla ia kiba pule. Lada ong 'ka ballad u Bieit' ne 'ka ballad u La' ne 'ka ballad u Kongbah Larkiar' teng t ng la sngew noh pat kumba u Bieit, u La bad u Larkiar ki dei pynban ki myllung thoh ballad. Dei na kata ka daw ba u Soso Tham ha kaba nyngkong u jer "Ka Ballad u Bieit" bad hadien pat u sa pynkylla "Ka Biria u Bieit". Ngam da thew eh ia kane namar ba wat ha ki ballad jong ki phareng la ju lap ia kajuha ka rukom jer kyrteng.

Bun khein pat ba tang kito ki poem ba la da jer kyrteng kumta ki long ballad, bad ba kiwei ki bym shym la pynsnoh bad ka kyntien 'ballad' kim dei shuh ki ballad, ka long kaba bakla shibun. Kumta ngim lah ban pdiang ia ka jingong u nongkynthoh ba haduh ka 1971 ngi dang don lai tylli ki ballad.

Kat kum u Dr. R.S. Lyngdoh, haba shu peit tang hak, i kumba ka history ka ballad ha ka poetry Khasi ka dang sdang ha "Ka Biria u Bieit" jong u Soso Tham. Em, kam long kumta.

Da kaba phai dien shuh shuh, leit shaduh ki sngi jong u Dr. John Roberts hangta yn lap ba la don lpa ki jait jingrwai ballad. Kam pher ei ei watlada ki lah ban dei tang ki translation. Ka jingrwai "U Kasabianka" jong u John Roberts ia kaba u la pynwan sha ka ktien Khasi na ka poem "Casabianca" jong ka Mrs. Felicia Hemans ka dei ka dur jingrwai ballad. La ka jong u John Roberts ka don 11 dkhoh, tam shidkhot ia kaba don ha ka dulir tynra, pynban ka dur jhoh ballad ka sah kumba ka dei ban long. Ia kape ka poem u Dr. John Roberts u la thep ha ka *Khasi Third Reader*

Ha *U Nongkit Khubor* April 1894 la mih kawei ka jingrwai "Ka bor bad ka burom Blei" ba la thoh da u Joel Gatphoh. Ka jingpynbiang ia ki kynnoh ha ki lain ki dkhoh ka long thik ia ka jeng ka ballad, bad la dur tara jong ka ka hap abuh, wat lada ka don ia ka mynsiem jong ka lyric.

Haba leit pat sha ki sngi u S.M. Amjad Ali, ngi lap ia ka poem "U Lobli" ha *Ka Myntoi* ne *Ka Kot Boit*. Ia kane ka jingrwai lah ruh ban niew ia ka kum ka ballad, wat haba kam pat kot ia ka rynieng ka ballad ha ki katto katne ki liang U F.W. Sten u pynshai ia ngi kumne :

Wat lada la pynbiang thymmai ia "U Lobli" ha ki lain ki dkhoh ba kin long ballad, bad ruh ia u "Kasabianka" ne ba la bujli khyndiat kyntien ha katei kaba nyngkong, yin shym la pyrshang ban pynjlih ia "U Lobli" ne pynkylla ia ka jong u John Roberts.

Ba "U Lobli" kan biang ha ki dkhot ballad ka dawa ban pynkylla ia ki kyntien, namar don ki lain kiba tam don ruh kiba duna ia ka 8.6..8.6 ha ka miter. ¹

Lada ngi jam sha ka spah snem kaba ar-phew, ka jingroi jong ka ballad ka long kaba sted katta katta, la shisha kam pat lah kot ia ka jong ka lyric. Ka poem "Ki Khunswet II" ba la shon ha ka kot khubor jong ka srem 1921 khlem da pynpaw kyrteing ia uba thoh kam la dei mo ka jingrwai kaba kup ia ka dur thoh jong ka ballad, wat lada kam shym lah ban sait khuid na ki phngit jinglong ka lyric?

Ym donkam, namarkata, ban iatai lut hang-ne ia kawei pa kawei ka poem kiba ka dur ka dar jong ki ka long ha ka rukom ka ballad. Hynrei ngan shu jer kyrteing ia kito ki ballad kiba kham paw bha. Don kiba hap ha ka jylli ka 'Subjective poetry' bad don ruh kiba hap hapoh ki saw kynro'h jong ka 'Objective poetry'.

U Soso Tham u la long uwei na ki myllung rwai ballad. Khyndiat na kine ki jait jingrwai jong u ki long: "U Trot"; "Ka Nam"; "Ki Khun Ka Mariang"; "Ka Biria U Bieit"; "U Sandy"; "U Khun U Adam" bad "U John Gilpin" kaba dei ka translation. Ia kine ngi shem ha *Ka Duitara Ksiar*.

U Primrose G. Gatphoh u la ai sngewbha ha ngi ki longdien ia ki artylli ki ballad kiba kysai, "Ka Sohlyngngem" bad "Ka Per Tyrso" ia kiba u la thep ha ka kot *Sawdong Ka Lyngwiar Dpei*.

Na ki matti jong u Bronath Thangkhiew nei ioh ia ki ballad kum: "U Nongrep Bynta I&II"; "Ka Kiad Bad Ka pyrtthei U Nongdih"; "Ka Belbeti"; "I Khynnah Kyr-an Leh Rangiauw" bad kiwei de. Ia kine phin lap ha ka kot *Ki Tien Rwai Khasi*.

Ha *Ka Tiewlarun Bad Kiwei Ki Syntiew* jong u S. J. Duncan don ki snap jinglong ka ballad kum ha "U Simkshaid" bad "Ka Jingkren Tien-Blei I Khunlung". Ngam niew ia kine ki poem ba ki dei ki ballad jong ka 'Objective Poetry'.

Ka Ryngkap jong u Morkha Joseph ia kaba la pynmih da u khun jong u tad haduh ka snem 1967 ka la nang pynriewspah ia ka lyngkha jong ka ballad lyngba ki poem "U William Tell"; "U Boiraki Ka Ri Them" bad kiwei ki *lyrical ballad*.

U D.N.S. Wahlung u la pynwan sha ka ktien Khasi ia ka ballad "U William Tell" ia kaba u la thep ha *Ki Sur Khasi* (1930).

Da ka jingrwai "Beh" bad "Ka Ballad U La" ha ka kot *Ka Phawar Rwai Khasi* u F. M. Pugh u la ianoh syeniang lem sha ka thiar rwai ballad jong ka poetry Khasi.

U Oscar M. Wahlung ha ka kot *Ka Jutang Jong Ka Sur Pangnud U Khun Khasi* ia kaba u la dep shon nyngkong ha ka snem 1968 u la wanrah ar tylli ki ballad—"Ka Sohlyngngem" bad "Ki Ummat Ksiar".

U Dewi Singh Khongdup ruh u la thoh ia "Ka Ballad U Kongbah Laikiar" ha ka kot *Na Lum Khasi* ba u la pynmih pyrtthei ha ka snem 1968.

Tang hangne ngan pynkut noh ia kane ka mat namar ba ngam kwah ban jam palat ia u pud ka snem 1971- ka por ba u Dr. R. S. Lyngdoh u la ai ia katei ka jingkynthoh. Namarkata, ngi kum ki nongpule ngi la dei ban kyntait ia ka jingong u Dr. R. S. Lyngdoh “na ka liang ka ballad ngi dang don tang lai tylli” kaba la ialam bakla ia u babun balang.

-
1. *Ka Jingpule Kyrpang* (2nd. edn. 1981) p. 101.
-

(ii)

Ka mat kaba ar ba ngan tai lyngkot ka long halor ka jingkynthoh u Dr. R. S. Lyngdoh ia ka jingdon ki jait jingrwai ba ngi khot ki ‘Ode’ tad haduh ka snem 1971. Ha ka jingkynthoh u la ong “don tang kawei ka ode”.

Haba nga phai ban plied biang ia ki sla *Ka History Ka Thoh Ka Tar*, Bynta I bad II, nga shem ba u nongkyntoh u khein ia “Ka Weiking” jong u Dewi Singh Khongdup ba ka long tang ma ka hi ka jait jingrwai ode. Kane ruh ka leit jia namar ba u myllung ka ode u la dep pynshai lpa kumta da kaba buh hapoh ki braket ia ka kyntien ‘ka ode’ harum u lain ka kyrteng jong ka poem.

Hynrei ka paw, ha kawei ka liang, ba u nongkynthoh ha kato ka por um shym la thew la woh da u dieng pruh ki kyndon ka dur thoh ode ha shwa ban ryngkoh kyrkieh sha kum kane ka jingpynkut nia jubor. La pdiang kylluid mynsiem ba ka dei ka Ode namar ba u myllung u la dep pynbna lpa kumta.

U Dr. R.S. Lyngdoh um shym la bishar ia kiwei kiwei ki jingrwai ba la thoh da bun ki myllung jong ngi, kum u Victor G. Bareh, u F. M. Pugh, U Bronath Thangkhiew bad kiwei de. Hato kine kim shym la thoh ia kano kano ka ode ? Ka jingpynnoh pylla jong u nongkynthoh ka thiah shiliang katta katta haba u kum iaaid lait ia kiwei ki myllung. Nga nud ban ong ba kane ka mih shibynta na ka jinglong jong kato ka por.

Halor ka jinglong jong kato ka por, nga mut ban ong da kumne. Ha kato ka por la ju hikai Khasi tang ban nang bad tip ia ka Khasi : hynrei ym ia ka Khasi kum ka *Literature*. Shaphang ka theory, lei lei, jong kano kano ka tnat ka thoh ka tar ka la shu long li-li pen-pen. Kumta la shu phalub naphang haphang kat kaba shah khlem da pynshong bad seng ha ki maw nongrim jong ka theory. Kumne ka la jia ha ki nonghikai kiba la pynjia ruh ha ki shah hikai.

Lada ngi ong ba kata kata ka jingrwai ka dei ka ode, ne ka sonnet, hato ngi la da bishar bniah ia ka kat kum ka theory? Weng ia ka

theory, kaba sah nangta ka dei tang ka 'tharai' suda. Kaba mih nangne ka lah ban dei ne ka lah ban lait. Ki jingbakla barobor ki mih tang namar ba ngi klet ia kane ka lynti, la ka long ha kino kino ki tnad jingstad. Wat ha ki subjek ka saian donkam ia ka theory.

Ban tip shai ba ka poem ka dei ne kam dei ka ode, donkam ia u diengkot ka theory jong ka ode da uba ngi lah ban poi beit sha ka rai kut kaba biang sbiak. Ngil lah ruh ban ong ba uta uta u dei u myllung bakhraw jong ka ode, bad ba kata ka jingrwai ka dei ka ode kaba bha, tang hadien ba la dep ka thew ka woh, ka khan khai bad ka bishar bniah. Namarkata, ka thoery ka wan nyngkong nyngshap bad bud sa ka rai re ka dor ba thikna.

Hangne nganjer ia ki katto katne tylli ki ode jong ki myllung jong ngi U V.G. Bareh u thoh ia ki ode, kum "Ka Wah Umkhrach"; "Ko Duitara Jong Nga"; "Ha Ki Law Kynjah Ka Tla-g"; "U Lum Shillong" bad kiwei.

Ngim lah ban tip la u V.G. Bareh u la da thmu khnang ban pynlong ode ia ki, ne ka dur thoh ka la shu wan mih la ka mih kum na u briew u bym tip- uta u 'unconscious artist'. Shi rukom pat nga sngew iahap jingmut bad ka jing-kynthoh u B.L. Swer ha ka kot Katto Katne Shaphang Ka Lyric, haba u la thoh :

Ia kane ngi lah ban iohi lyngba ki jingrwai kum 'Ka Wah Umkhrach' bad 'Ko Duitara Jong Nga'. Hooid ka long ka jingshisha

ba u nongrwai hi um shym la thaw ia kine
 ki jingrwai ba kin shim ia ka dur ka dar
 jong kane ka rukom jingrwai, hynrei ngim
 sngew lah ban tyngkan la u thylliej ban ong
 ba ki la jan kot sha ka dur ka dar ne ka
 jingthew ka jingrwai ode ba ki khot ka *Les-
 bian* ne *Horatian Ode*.

Ha une u kritik ruh ka dang don hi ka lyer
 jong ka jingsngew art tien ha kaba pynnoh ia u
 sawar jong ka jingthew.

Na kitei ki poem ba nga la jer, nga shem ba
 ka poem "Ka Wah Umkhrach" ka ieng kum ka
 nongmuna babha (wat lada kam lah ban shim ia
 ka jaka babha tam) haba ianujor bad kato ka
 poem "Ka Weiking" jong u D. S. Khongdup.
 Lehse ia kane ka jingiatai pynianujor donkam ia
 ka por ba Lyrpang. Peit pat ha ka jingrwai "U
 Lum Shillong" katno ba u myllung u la pynbiang
 thew la kum ki ode jong ki Grik kiba don ia ka
Strophe, ka *antistrophe* bad ka *Epode*.

Nangta pat, ngi shem ha u F.M. Pugh ia ka
 poem "Ka Rwai Ieiti Ri" ia kaba ngi lah ban
 khot ia ka ka ode. Kumba long kitei ki jingrwai
 jong u V.G. Bareh, kane ka jong u F. M. Pugh
 ruh ka kup ia ka dur thoh ode jong u Horace ki
 Grik ha kaba ki dkhot ki iaid ryntih bha ; katba
 ka jong u D.S. Khongdup kam pat kot ia ka dur
 jong ka *Regular Ode*. Imat u D.S. Khongdup u
 la da jied khnang ia kane ka lynti ban pynlong
 ia ka ka *Irregular Ode*.

U H. W. Sten ruh u ia mynjur ban shim ia kane ka poem u Frank M. Pugh kum ka ode, hynrei um da shai bha la ia ka snap jong ka satire lah ne em ban pynrung ha kum kane ka jait jingrwai.

Phai noh hi mynta sha ka kot jong u B.C Jyrwa ha kaba ka jingkynthoh u Dr. R. S. Lyngdoh ka don. Ha ka jingshisha ka poem "Ka Sor Shillong" jong u B.C. Jyrwa ka dei ka ode ha ka mynsiem, bad ka *irregular ode* ha ka jingpynbiang dkhot. U nongkynthoh u la shu kdew tang shikyntien halor kane ka poem haba u ong "teng teng sngew kumba u la iapop. bad ngam jylop ha ka tdem iwkhong jong "Ka Sor Shillong". U pynkut lyngkut tang hangta khlem da lah ban pynshong dor la ka dei ka ode, namar um shym la kynthup lang bad katei ka ode u D.S. Khongdup.

Ha kaba pynkut, ngim lah, namarkata, ban pdiang ia ka jingkynthoh u Dr. R. S. Lyngdoh ban ong ba haduh ka snem 1971 "ngi dang don tang kawei ka ode."

(iii)

Ngan poi mynta sha ka mat balai kaba ia-snoh bad ka jingkynthoh u Dr. R.S. Lyngdoh kaba u ong : "Ha ka liang ka elegy ngi dang don tang khyndiat eh" kata ka mut ia ka por haduh ka snem 1971,

Hynrei u nongkynthoh um shym iathuh kyr-teng ia ngi kiei kita ki poem ba la mih ha shwa katei ka snem ia kiba ngi lah ban niew ba ki dei ki elegy ha ka dur ka dar, ha ka phang-kren, katba kum ki kyndon (conventions) bad ki jing-long (characteristics) ba ki dei ban don. Um shym la iathuh ruh katno tylli kiba kum kita ki poem ki la don. Ka sah tang ha ka jinglyngngoh kiba mih, ha kito ki sngi, tang na kaba shu tharai.

Haduh ka snem 1971 ym pat don uno uno u kritik ka thoh ka tar jong ngi uba la sngew shlur ban kdew shai katno tylli ki elegy ngi la don, bad u ban da dok da u mawser jong ka theory ka elegy. Ka jingbakla ha kaba ai ia ka jingkynthoh, imat, ka mih na ki jingthoh ba la mih ha shwa.

U Dr. Hamlet Bareh ha ka kot *A Short History Of Khasi Literature* u la lamphrang khyndiat halor ka jingrwai "U Sier Lapalang" jong u Rev. Morkha Joseph kat ban pynieng ia ka ha ka kyrdan jong ka elegy. Kumne u la thoh: "U Morkha Joseph was the first modern poet, when in December 1891, he cause 'U Sier Lapalang' a Khasi elegy to be printed in *U Nongkit Khubor*, a Christian monthly; ..." Kane ka jingtharai u Dr. Hamlet Bareh ruh ka la paw naduh ka sien shon ba nyngkong jong katei ka kot jong u ha ka snem 1962.

U Frank M. Pugh, ha ki khyndiat kyrntien, u la sdang ban batai pynshai kaei ka elegy ha ka kot *Ka Prosodi Bad Retorik*. U la thoh: "Nangta don ki nongthoh poetry ba donnam kiba thoh

ia ki jingrwai sngewsynei ne jingrwai sngcwsih ne jingrwai iam-briew, na ka bynta ka jingiap u lok, u paralok ne ki lok jong ki hi."

Shuh shuh u nang pynshai kumne ha kaba u phai ki khmat ban peit sha ka thoh ka tar Khasi la jong : "Ia kine ki jait jingthoh poetry ha ri Khasi jong ngi ym pat don ba la thoh, lait sa tang ban ong ba I Babu Soso Tham I la sdang kdew ia ka lynti ba ki nongthoh poetry Khasi hadien habud ban pyniar ia ka rukom leh jong I ia u Trot."

Na kaei ba la tai haneng halor kine ki nongthoh, nga don ia ka jingiohi da kumne :

1. Ka pynshitom jingmut shibun kumno ban rai la ngin buh ia ka poem "U Sier Lapalang" jong u Morkha Joseph ha ka 'objective' ne ha ka 'subjective' poetry. Lada shim ia ka ba ka dei ka elegy kumba la ong da u Dr. Hamlet Bareh, kata ka mut ba ka hap hapoh ka jait ka khong jong ka lyric- Hynrei da kaba bishar na kawei pat ka khmat, ngi iohi ba kan biangeh ban buh ia ka la ka 'objective' poetry. Ban ong lei lei ba ka dei ka elegy yin don nongrim ban pynksan ia kata la ka dei ka 'formal elegy' ne ka 'pastoral elegy'.

2. Nga kloï pat ban ia myn'ur bad u F. M. Pugh haba u ong ba ia kine ki jait jingthoh poetry ha ri Khasi jong ngi ym pat don ba la thoh.

3. Hynrei nga kyntait pat ia ka jingong ba 'U Trot' jong u Soso Tham ka long ka lynti sha ka dur thoh elegy. Em, kam long kumta; namar ka jingrwai 'U Trot' ka dei ka ballad.

4. Katei kaba ar kam ai ksai, da lei lei ruh, ia ngi ban tip kiei kita ki "khyndiat eh" kumba la thoh u Dr. R.S. Lyngdoh; kumta ki jingpyrkhat ki ia pyrshah mar khongpong kawei ia kawei.

Ha ka "Lamkhmat" ia ka sien shon kaba nyingkong ka kot *Na ka Thiar ki Longslwa* (1st edn. July 1980) ngi lap ia ka jingbatai shaphang "I Thakemon" ha kine ki kyntien "Kane ka poem ka long lehse ka elegy banyngkong eh ha ka ktien jong ngi, ha kaba u briew u iam shisha. Katba ngi lah ban wad, ym pat don ba la thoh kaba kum kane ka jait poitri hadien kane ha ka ktien Khasi. Kan shim por ban snem lehse ban lap ia u nongthaw ia kane ka jingwai."

Wat lada ia kane ka jingwai la pynmih ha *U Lurshai* September 1911 ym shym la lap ia ka ha shwa ka snem 1971; bad la lap ia ka haduh ka snem 1980.

Na kiba la lasoi kyrteng ha kaba kut jong katei "Ka Lamkhmat" ki long u R.S. Lyngdoh, u H.W. Sten bad u B.L. Swer. Lada ki pdiatg ba ka poem "I Thakemon" ka long ka elegy banyngkong na katba ki dang lah ban shem; kiei kein kita ki "khyndiat eh" ki elegy ba la don ha shwa ka snem 1971. Kane ka pynsah ia ki i ongputle ha ka lyngogoh.

U H.W. Sten pat ha ka jingbisha ia "I Thakemon" ha ka kot *Ka Jing, ule Kympang* (1st edn. November 1980) u la kren bat "kane ka

poem ka long tang ma ka hi ka elegy ha ka por-
tri Khasi haduh mynta. Ka kynthup ha lade hi
ia ka sur bad ka stail jong ka elegy.” Nangta
u H. Sten u kyntait ia ki jingthoh jong u Ham-
let Bareh bad u F.M. Pugh haba u thoh ;

Haba iohi bad sngewthuh bha ia ka elegy
kumne, ka jingthoh jong u F.M. Pugh ba
“U Trot” jong u Soso Tham bad “U Sier
Lapalarg” jong u Rev. Morkha Joseph ki
long ka jinglam lynti sha ka elegy kam iadei
dur satia bad ka phang. U F.M. Pugh u la
bakla ruh haba u thoh ba “ym pat don ba
la thoh” elegy ha ka ktien Khasi, namar
kane ka poem ba ngi pule mynta kam kyr-
shan ia katei ka rai jong u. U Dr. Hamlet
Bareh ruh u ialam bakla ia ki nongpule
bym nang Khasi ha kaba batai ba “U Sier
Lapalang” u Morkha Joseph ka long ka
“Khasi elegy”

Lada “U Trot” jong u Soso Tham bad “U
Sier Lapalang” jong u Morkha Joseph kim dei ki
elegy, kiei kein kita ki “khyndiat tylli” ba u Dr.
R.S. Lyngdoh u mut ha ka jingthew jong u?

Nangta pat, u hi kum uwei na kiba la iasoi
lang ban ia kubur ba ka poem “I Thakemon” ka
dei ka elegy banyngkong (ia kaba la dang shu lap
ha ka snem 1980) u la pynnoh ia u mawser ka
jingpynrem ia la ka jingkynthoh ba la mih ha ka
snem 1971.

Kat kum ka jingshem jong nga hi, haduh ka snem 1971 la don tang kawei ka elegy ia kaba la pynmih ha ka kot. Kata ka dei ka elegy jong u Thomas Gray "Elegy written in a country churchyard" ia kaba la pynwan sha ka Khasi da u Rev. Morkha Joseph ha ka kyrteing "Ka jingiam briew ha lum jingtep iingmane". Kane ka elegy, kum ka translation, ka paw ha *Ka Ryngkap* ba la pynmih pyrthei ha ka snem 1967. Ha u Morkha ia da buh nombar ia ki dkhot, kawei hadien kawei, naduh nyngkong haduh kaba laiphew ar, kynthup ruh de ia ki lai dkhot ha ka epitaph ia kaba une u myllung jong ngi u khot "Ka jingthoh mawjingtep".

Lehse ki kritik ka thoh ka tar Khasi ba mynta kin da la sngew skhem shisha ban ong ba ka kitab "Ka Jingrwai Sngew Synei U Jerimaiah" ha ka *KOTBAH* (Bible) ka la long ka nongmuna babha jong kane ka jait poitri. Hynrei hangno pat phin lap ba la don uno uno u kritik uba la thoh bad batai kumta ha shwa ka 1971 ?

Na ka jingtyrwa ki kritik, ka jingrwai "I Thakemon" ka ieng kum kaba nyngkong namar ba la shon bad pynmih naduh ka snem 1911. Kane ka translation jong u Morkha Joseph pat ka ieng kum kaba ar. Kumta haduh mynta mynne ngi dang don tang lai tylli ka elegy ha ka 'sec - lar poetry' ka ktien Khasi (lait noh kum katei kaba don ha ka *Kotbah*). Nalor kine ar, ka wan sa "U Premkar" jong u H. W. Sten. Dei namar kane ka daw ba ha ka jingbishar jong nga ia ka elegy jong u H.W. Sten nga la thep ia ka kyntien 'lehse' ha kaba thoh :

Nalor ka jingrwai "I Thakemon" lehse la da ym don dak shuh ban batai da kumwei pat, kane ka long ka elegy kaba ar.

Kam pynkah dum ei ei ban ong ba wat lada ia ka poem "Ka jingiam briew ha lum jingtep iingmane" la pynpaw pyrthei naduh ka snem 1967, u Dr. R.S. Lyngdoh um shym la kynthup ia ka ha ki kyntien "khyndiat tylli" namar ngim l p sa but satia nangno hangno ba un kdew ia kane ka translation u Morkha. Ha *Ka History Ka Thoh Ku Tar* Bynta I bad II u la thoh shaphang u Rev. Morkha Joseph, pynban um shym la lah ban kdew ia kane ka elegy. U Dr. H. Bareh ruh u la leh kumjuh da kaba iaid lait ia kane ka poem. Kumre u ong u Dr. R. S. Lyngdoh :

Kane ka kot ka kynthup ia ki poim kiba u Rev. Morkha Joseph u la thaw hi bad ia ki translation kiba u la sdang thoh naduh ka snem 1891. Lyngngoh ka pyrthei Khasi ban lap ba don ha ka ar tylli ki poim shaphang "U Sier Lapalang". Lyngngoh ki kritik ban rai la "U Jumai bah ha Ri Khasi" ka dei ka lyric ne ka elegy.

Namarkata kum ka jingpynkut nia ia kane ka mat kaba lai, ka don ka iingbakla bakhraw ha ki kyntien "ha ka liang ka elegy ngi dang don tang khyndiat eh" kumba la kynthoh u Dr. R S. Lyngdoh.

Kum ka iingpynshai shuh shuh nga don ban bynrap kumne :

1. Ka poem "I Thakemon" ka dei ka elegy ha nyngkong namar ba la mih naduh ka snem 1911. La lap pat ia ka ha ka snem 1980 namar ba la thep ia ka ha *Na ka Thiar ki Longshwa* (1st. edn. 1980).

2. Ka poem "Ka jingiam briew ha lum jingtep iingmane" (translation) jong u Morkha Joseph ka ieng ha u mawjam baar kum ka elegy ha ka thoh ka tar jong ngi. Ym pat tip mynno u Morkha Joseph u la dep pynwan ia kato ka poem u Gray sha ka ktien Khasi, dang dei ban ia duriap ban wad bad shem ia ka snem.

3. Khlem ariatien ba da kane ka jingpyrshang jong nga ban weng ia kine ki jait jingbakla kan iarap ban pynpeit ia ki khmat jong ki samla pule ha kaba pynbeit ia ka jingiaid ka histori ka elegy ha ka thoh ka tar Khasi,

(iv)

Ka mat kaba saw ka dei halor ka jingroi ka sonnet haduh ka snem 1971 ia kaba u Dr. R. S. Lyngdoh u la thoh ba "ha ka liang ka sonnet ngi dang don khatsaw tylli". Kiei kita'ki khat-saw tylli ia kiba u mut hangne? Um shym iathuh ruh ia ngi mano ba la thoh ia ki. Da kaba pynktik jingmut u la iehnoh ha ki nongpule ban iawad kiei kita bad ki jongno.

La katei ka jingkynthoh ka don ne em ia ka jingshisha ngi la dei, namarkata, ban niewtang ia baroh ki sonnet jong ki myllung jong ngi kat kiba ngi lap ei ha ka history jong ka.

Kaba nyngkong, ha ka kot *Ka Jingiaid U Pilgrim* ba-la thoh da pynbeit pynjih de da u Dr. John Roberts, ryngkat ka jingiarap lem u Mondon Barch bad ka Mrs. John Roberts, ngi lap ia ki ar tylli ki sonnet. Ka phang-kren jong kine ki ar tylli ki sonnet ka long shaphang ka lynti jingiaid u Pilgrim hi. Lada pynshong nongrim na ka stail thoh bad ka rukom pyndonkam ia ki kyntien bad ki jingmut ba kit ha ki, lah ban pynkut nia syndon ba dei u Dr. John Roberts hi uba la thoh ia ki. Kumta ngi lah ban bynrap nia shuh ban ong ba u la thoh ia kine ki sonnet ha shwa ka snem 1908 namir ba u la khlod noh ha kane ka snem, bad ia *Ka Jingiaid U Pilgrim* la pynmih ha ka snem 1910.

Ha "Ka lamkhmat ia ka sienshon kaba nyngkong" jong ka *Va ka Thiar ki Longshwa* (ed. July 1980), haba kynthoh shaphang ka poem "Immanuel" la ong kumne : "katba ngi lah ban lap, kane ka long ka sonnet banyngkong eh ha ka ktien Khasi. Kan shim por ban lap ia u nongthoh jong kane ruh". Hapdeng ki lai ngut kiba la buh ia ki kyrteng ha kane ka Lamkhmat, u Dr. R.S. Lyngdoh u la long uwei na ki.

Kane ka jingsngewthuh kam shym neh slem. Ka la kylla noh da kumwei haba u Dr. R.S. Lyng-

doh u la lap ia “ka sonnet” jong u Dr. John Roberts. Ha ka snem 1983, mynba u la thoh bad pynimih ia *Ka History Ka Thoh Ka Tarko* Bynta II u la thoh da kumne pat :

Kumjuh ruh ngi iohi ia ka jingmih jong ka sonnet ba nyngkong eh .(map ia nga : U John Roberts u la thoh ka Sonnet ha “Ka Jingiaid U Pilgrim).” Lait na ka poimshaphang u “Immanuel” ka dei ka sonnet kaba nyngkong tam ha ka ktien. (page 128)

Ngam ngeit ba u Dr. R.S. Lyngdoh u la kynthup ia kine ki sonnet hapoh ki “khatsaw tylli” kumba u la iathuh bad kynthoh ha ka kot u B.C. Jyrwa namar kine ki nia hanengkim ai jingkyrshan ia ka ban pynksan. Nangta ki kyntien “U John Roberts u la thoh ka sonnet” ruh ki lam bakla khyndiat namar ba une u missionary u la thoh ar tylli, ym dei kawei. Lada kumta, kiei kein bad ki jo igno kita ki ‘khatsaw tylli’?

Ka la don ruh ka jingkylla ha ka jinglap thymmai u Dr. R.S. Lyngdoh ha ki snem hadien ka 1971. Ha kajuha ka kot jong u u la iathuh ba “nangta u la pynroi ia ki sonnet” (page 199) haba u kren shaphang u synniang jong u Frank M. Pugh, bad yir shymjer katno tylli ki sonnet U F.M. Pugh u la thoh.

Ha ka jingshisha la don 11 tylli ki sonnet jong u F.M. Pugh ia kiba u la thep ha ka kot *Ka Phawar Kwai-Khasi*, ka sien shon baar (1973.)

Hynrei ha ka sien shon ba nyingkong ha ka snem 1962 u F.M. Pugh u la thoh 6 tylli ki sonnet. 2 tylli kiwei pat u la thep bad pynmih ha ka kot *U Elijah* (1963). Ia kine ar, bad lai tylli kiwei kiba thymmai, u la pynrung lang ha ka sien shon baar jong *Ka Phawar Rwai Khasi* (1973). Lada ka long kumne, ka mut ba u F.M. Pugh u la pynmih 8 tylli ki sonnet ha shwa ka snem 1971. Hangne nga la pynbeit syndon ia kaei kaba nga la thoh shisien ha *U Kritik* (Vol. VI, Ishu 24, June 12 1986).

Kum u myllung ka sonnet, u Fr. H. Elias u la pynsah nam ialade tang da ka sonnet "U Soh-khlur" ha *Ka Pansngiat Ksiar Ki Saw Atom* (kat kum ka sien shon basaw 1962). Kane "ka sonnet jong U Fr. H Elias ka long ka Petrarchan ne Italian Sonnet" ong u Elias K. Nongbet.¹

Ha ka jingiadei bad u Dewi Singh Khongdup kum u myllung ki sonnet, u Dr. R.S. Lyngdoh u da batai shai ha kikyntien: "... bad ki shiphew tylli ki sonnet kiba u la thoh ki long da shisha hapteng kiba kysai" (page 203). U D.S. Khongdup u la pynmih madan ia kine ki sonnet ha ka snem 1968 ha ka kot *Na Lum Khasi*.

Nangta, ha ka jingshem jong nga, u S.J. Duncan ruh u la ia don bynta lang ia kaba pynroi pynsan ia ka thoh sonnet ha ka literature Khasi. Da kaba pynmih ia ka kot *Ka Tiew-larun bad kiwei pat ki Syntiew* ha ka 1968 une u myllung u la sei madan ia ki saw tylli ki sonnet ki bym duna dur ne dor. Kita ki long:

“Khathynniew Rymphang, 1964”; “Lum Soh-petbneng”; “Ia I Simkhar Iba Iap”; “Myllung Ka Ri Pyngngad”.

Hynrei u Dr. R S. Lyngdoh u la dem klet noh ban pynrung ia kane ka kot u S.J. Duncan ha *Ka History ka Thoh ka Tar ka Bynta II*, u da kdew tang ia ka *Phuit! Ka Sabuit: bad ki wei kiwei de ki khana* (page 204).

Nalor kine baroh, ka poem “Ozymandias” jong u Percy B. Shelley, ia kaba la pynkylla khasi da u S. Khongsit ha ka kot *Ki Sur Ha La Ri* (1968) ka sah hi ka sonnet wat lada ka jingpynbiang kynnoh ha ka Khasi kam long thik kum ha ka dular tynrai.

Haba khein lang kyllum ia ki sonnet baroh kiba la mih ha shwa ka 1971 ngi ioh ia ki 30 tylli. Kane ka jingdon ka lah ban kylla lada ki riwstad ka thoh ka tar Khasi kin lap thymmai shuh shuh.

Namarkata, halor kane ka jingpynieng nia, ka long kaba bakla ban ong ba don tang “khat-saw tylli” ki sonnet, haduh ka 1971, kumba la kynthoh u Dr. R.S. Lyngdoh ha kato ka kot u B.C. Jyrwa. Kumta ruh ngim lah ban pdiang ia ka jingkynthoh jong u.

(Bynta III)

U Dr. H. W. Sten u la ialam bakla ia ki nongpule haba u batai ia ka jingmut ka kÿntien ne kyrteŋg 'Duitara' kumba la thoh bad la mang da u Rev. Fr. Hopewell Elias ha ka kot *Ka Ham-saia ki Por* ha ka lynnong ba u thoh shaphang ka poetry. Ka paw shai ba ka jingmut jong u kritik ba mynta kam iabyrshem ei ei bad ka jong u Fr. H. Elias.

Une u kritik ha ka kot jong u *Ka Poitri U Primrose Gatphoh* ha ka lynnong VI shaphang "Ka Rwai Parom Ne Ballad" u buh ia ka jingkylli kaei ka rwai parom, nangta u pynjubab shwa da ka jingthoh u Fr. H. Elias ha ki kÿntien:

U Rev. H. Elias u la tyrwa ban khot ia ka Rwai Parom da ka *Duitara*. Kaei ka jubab ia kane? Namar ba ka don tang sawlain kumba long ki ksai duitara? Ka Bela ruh ka don tang saw ksai, lada kumta lah ruh ban khot ia ka da ka Bela. Shisha bun na ki rwai parom ki don sawlain bad lah ban rwai ia ki bad ki sur duitara. Mano pat ban ong ba ki jingrwai u myllung Victor G. Bareh kiba don shibun lain kim iahap sur bad ka *Duitara*? Uba tyrwa bad kiba kyrshan kin ym lah ban shim ba ka *lyric* ruh ka dei kata ka duitara hi. Ia kane ka Rwai Parom ngi tip ia ka da kawei pat ka kyrteŋg bad kata ka long *Ballad*.

Dei da kane ka jingthoh ba la pynkulmar jingmut ia kiba bun ki nongpule. Teng teng ki sah ha ka shyngkhan haba ianujor bad ki jingbatai jong kiwei pat ki para nongthoh. Ka Kot u Raijesh K. Lyngdoh *Ka Rhetoric Bad Ki Ese*, ia kaba la pynmih nyngkong ha ka snem 1985, ka kdew ba u la shah ialam bakla. Ka long kaba bakla shibun ban ia noh niat ha kajuha ka jingbakla. Une u nongthoh u ia jinglang ha ka thwei jong ka jingbakla haba u pyni ia ka jingiamir jingmut bad utei u kritik.

U Raijesh K. Lyngdoh ha ka ese "Shaphang Ka Ballad" (pej 63) u la thoh da kumne: "Haba phai na kane ka liang, u Fr. Hopewell Elias Sohliya u la khot ia ka ballad da ka 'duitara'."

U Dr. H. W. Sten ia lade hi um shym la pdiang ia ka kyntien 'duitara' jong u Fr. H. Elias namar ba u la seng nia kumba u la tai. Hynrei, imat, katei ka jingrai bakla une u kritik, pyrshah ia ka jingthew ka jingmut u Fr. H. Elias, ka mih na ka jingsngewthuh bakla ia ki sentens u nongthoh kiba ong :

Kawei pat ka rukom Symphiang, kaba long ka bynta bakhraw jong ka Duitara, ka long ka *Lapulang*. Kane ka long kum ka khyrdop na ka *Ksanthma* sha ka *Duitara*.

Sa uwei pat u kritik jong ngi, u Bevan L. Swer u la ai ka jingbatai kaba mar khongpong ia katei ka jong u Dr. H.W. Sten. Ha ka kot *katto katne shaphang ki Lyric*, ha ka "Lamkhat" pej ii, u kyntoh kumne halor kane ka phang :

Kumba ngi iohi. u Fr. H. Elias ha ka "Shaphang ka Poetry" ngi shem ha ka kot jong u *Ka Hamsaia ki por* u la jer kyrteng ia ka Lyric da ka "Duitara".

Ym sngew shong hok ei ei ban shu rai pynksan ia kaei ba la thoh da u B. L. Swer lynda la pynshong nongrim da ki nia ki ban pynbiang pylla. Ngin shem ia ka jubab kaba dei bad kaba biang tang lada ngi iaphai biang sha ki jingpyrshai jong u Fr. Elias hi,

Ha nga hi, ha ka jingshisha, ka kyrteng 'Duitara' ba la ai da u Fr. H. Elias kam shym kahdum ei ei, la ka long na ka bynta ka *ballad* ne na ka bynta ka *lyric*. Kat kum u Fr. Elias ka kyrteng 'Duitara' kam mut ne thew satia ia ka *ballad* (Rwai Parom) kumba la ong da u H. W. Sten. Ngan pynshong nia da kumne :

1. Ha u Fr. Elias ka Skit Symphiang ka mut ia ka 'Subjective Poetry' ha ka ktien phareng. (Pule ia "Ka Bynta Jong Ka Poetry" pej 13, 14 na ka kot ba la jer haneng).

2. Kumne ruh u pynshai ha "Ka Symphiang" haba u thoh : "Ha ka jait poetry ba nyingkong, ba ngi khot ka Skit Symphiang, don kawei ka rukom kaba ngi lah ban jer kyrteng ka *Duitara*. Kane ka rukom poetry ka la sdang na ki Greek. Uno uno u nongrwai uba nang ne u nongphawar u bapnah, katba u nang phawar da kaba pyndait ia ki ktien bad ka sur, u nang tem padiah ne pynbud artat da ka jingtem ksai."

Hangne u Fr. H. Elias u ong beit ba kane ka rukom poetry 'Duitara' ka la sdang na ki Grik, kata hi ka la biang eh ban pynshisha ba u mut ia ka jait poetry *Lyric*, ym ia ka *Ballad*, wat lada ngi lah ban shem, tani tana hangne hangtai, ia ki lyngkhot ballad ha ki jingrwai Epic jong u Homer ki Grik.

U Dr. H.W. Sten hi u thoh pat kumne haba batai ia ka thymmei ka kyntien 'ballad'. U ong "Ka Ballad ka wan na ka French *Ballade* kaba mut ka *Rwai Shad*." Ia kane te la iapdiang da baroh.

3. Nangta, u Fr. H. Elias haba u kren shaphang ki 'shnat ka Duitara' u ai jingshai ia ngi da kumne: "Ha kane ka bynta ne ka thain, don ruh sa kiwei pat ki shnat kum ka *kyud*, ka *mieng* bad ka *kyoh-mynthi*."

Ha nga hi, nga shiun ba ka *Kyud* u Fr. Elias ka dei ia ka 'Ode', ka *Mieng* ka dei ia ka 'Sonnet' bad ka *Kyoh-Mynthi* ia ka 'Satire'.

Lada ka "Duitara" u Fr. H. Elias ka thew ne kynthup ia kine ruh, ym i don nia shuh da kumwei pat ban ong ba u mut ia ka *Ballad*; namar ka ballad hi kam kynthup ia kine, bad kine kim dei ki shnat jong ka ballad. Kumba ka pyrthei ka thoh ka tar ka iatip baroh, ki jait jingrwai kum ki Ode, ki Sonnet bad kiwei kiwei ki dei ki tnat jong ka *Lyric*.

Namarkata, lada u Fr. H. Elias u mut *Duitara* ia ka *Ballad* kumba la pynsgewthuh da u

H.W. Sten, balei bad kumno pat un dang ong ba ka kyud, ka mieng bad ka kyoh-mynthi ki dei ki shnat jong ka Duitara? Ka long ka jingbakla ia kaba ngim lah ban ia mynjur lem.

Ban bynrap shuh shuh halor kaei ba la shat haneng, nga don ban pynslai kumne ia kaba la thoh da u Fr. Elias :

1. U Fr. Elias u khot 'Skit Lympiar' ia ka 'Objective Poetry',
2. U phiah ia ka ha ki ar tylli ki rukom : (a) ka Skam bad (b) ka Sawangka.
3. Ia ka Skam pat u pharia pynpait pnat ha ki ar ki jait poetry : ka *Kyrklia* bad kaba ar ka *Ksanthma*.

Kat kum ka jingsngewthuh jong nga, ka *kyrkliä* jong u Fr. Elias ka dei ia ka ballad, la u nongthoh um shym batai shai ia ka dur ka dar jong ka, kiei ki mat jinglong jong ka. Hynrei haba bishar ia ka jingbynta ha ki phang-kren u iathuh : "Ki-phang jong kane ka *Kyrklia* ki long ki thma, ki jingialeh mamla bad ki kam shur, ha kiba ki blei-ki-dken, ki iaioh bynta lem, bad ha kiba ka jingsagew jong ka mynsiem briew ka iasoh lem, na ka bynta la ka jingbha jong ka iing-ka-sem, ka shnong-ka-thaw bad ka jingpyn-duh-pynjot ia u nongshun."

U nongthoh u la nang pynshai ia ka jingkah dum da kaba pynbud sa da ki kyntien : "Ter-ter nadien ka *Kyrklia*, ka bud sa ka *Ksanthma*, ka

jing*iathuhkhana* bajrong ba la thoh ha ka rukom poetry.” Sa shisien, ngan phai biang sha kijuh ki kyntien u nongthoh kiba ong : “Kawei ka rukom Symphiang, kaba long ka bynta bakhraw jong ka Duitara, ka long ka *Lapalang*. Kane ka long kum ka khyrdop na ka *Ksanthma* sha ka *Duitara*.”

Lehse u kritik u la pyrkhat lam bakla namar ba um shyin la ia nujor ne dok bha ia kine ki ar tylli ki dur jingbatai jong u Fr. H. Elias kiba i kumba ki iathew pyrshah kawei ia kawei pat. Hynrei ka shai kdar ban shim ba ka *Lapalang* (kaba mut ia ka jingrwai iam-briew, ne elegy) ka dei ka bynta bakhraw jong ka Duitara.

Kumta da kaba pynhap ia u sawar ka jingpynkut nia, ka shai ba u Fr. H. Elias u la khot ‘Duitara’ ia ka Lyric kumba la thoh da u B.L. Swer ; ym ia ka ballad kumba la thoh da u H. W. Sten ha ka kot ka *Poitri U Primrose Gatphoh*.

(La pynmih shisien ia kane ka jingthoh ha U Kritik Vol. VI No. 17, April 24 1986)

Ka Philosophy bad ka Drama Khasi

(Kane harum ka dei ka jingren ha ka 29. 9. 1987, ka lyngkhuu snem ba hynriew jong ka Khasi department, NEHU, ha ka seminar ba la pynbeit kyrpang kum shibynta na ka jing-rakhe pyndon burom ia ka.)

La buh ia nga ban kren ia ka phang . “Ka Philosophy bad ka drama Khasi”. Nga la shim tang ia kawei ka bynta jong ka philosophy, bad kata ka long tang ia ka ‘Shemlanot’ ka ba ki ong ka ‘problem of suffering’. Ha ka ktien Khasi jong ngi don shibun ki kyntien ba ngi lah ban pyndonkam kat ban pynkit ia ka jingmut. Lah ban ong, ‘ka shitom ne shah shitom’; lah ban ong, ‘ka jingpang ne ka khuslai ne ka jynjar’: lane shuh shuh ha kiwei pat ki kyntien ba kham khia bad kham kit jingmut kum, ‘ka lanot, ka sohsat, ka kordit ne ka shempap’.

Ngan ym kren ia kane ka ‘shemlanot’ katba kum ka philosophy jong ki Greek bad jong ki phareng. ngan ym kren ruh ia ka jong u Spinoza, jong u Schopenhaur, u Leibnitz, u Nietzsche bad kiwei kiwei. Lehse bun na phi phi la ju ioh-sngew shaphang kine ki khraw pyrkhath ne ki akhia ka philosophy.

Mynta ngan pynphai ia ki khmat ka jingmut jingpyrkhat jong phi sha kata ka ‘shemlanot’ ha ka Hindu philosophy, ne kham janai, ka Indian philosophy kumba la ju iatip ia ka. Phi la ju iakren, iatai bad iapule, lehse tang khyndiat bad

thohmut thohmat ia ka English philosophy ha ka jingidei bad kane ka phang ; hynrei nga dang artatien shibun la la don neem napdeng jong phi kiba la pyrshang ban iajympa bad sukhlieh jylliew ia ki thwei ba jong jngum jong ka Indian philosophy.

Ha ka iingbah iingsan jong ka Indian philosophy la don ar kynhun : kawei ka *Astika* ne ka 'orthodox group' ha ki hynriew tylli ki kamra ba iapher bad kawei pat ka *Nastika* ne ka 'heterodox group' ha ki lai tylli ki jait ki shnat ka philosophy (darsanas). Kumta ka Indian philosophy, haba khein lang, ka don haduh 9 tylli ki kamra jong ka. Kita ki long ka Samkhya, ka Yoga, ka Vedanta, ka Nyaya, ka Mimamsa bad ka Vaisesika ha ka kynhun kaba nyngkong ; katba ha kaba ar la kynthup ia ka Charvaka, ka Buddhism bad ka Jainism. Ngan ym shim ia baroh kine ki tnat, hynrei tang ia kawei ar na ki.

Ha ka Samkhya philosophy, don lai jait ki 'shempap' ne 'shemlanot' kita ki long (i) ka Adhyatmika, (ii) ka Adhybhautika, (iii) ka Adhydaivika.

Ka *Adhyatmika* : ka shempap shemlanot ne jingjynjar kaba mih na ka jingbymiaid beit ia id ryntih jong ki dkhot met, ka jingkulmar ki jingmut jingpyrkhat kaba mih na ki jait jingsngew (emotions) bad na ki jingpynkhih jingmut ne jingpynkhih mynsiem bajur (passions).

Ka *Adhybhautika* : ka shemlanot ne ka soh-sat kaba thaw da ki mrat ki mrang, ki bsein ki ktiar bad kiwei kiwei. Lada puh u bsein uba don bih, ka pynpang pynshitom, ka pynjynjar bad pyniap ruh. Wat tang ba thar ki shieh bsein ia ka Shatai, ha ka drama *Ka Tlewlaron* jong u S.J. Duncan, katno ka jinglanot khop ka jingim jong kato ka puron.

Ka *Adhidaivika* : Ka shemlanot ka sh-m jynjar kaba mih na kiwei pat ki Bōr ba Kham khraw kham palat ban ia ka bōr jong u briew. Ka dei ka bor ba na sha lyndet-ka bor jong ki blei ki dken, ki ksuid ki khrei, ki puri long ki puri lieh (ki puri jynnam ?), u thlen, ka shiwar, ka taro bad kiwei kiwei ki 'supernatural agencies' ; bad kumjuh ka bor jong kiwei ki met-bneng. Shit than ka sngi, ngi ia ud ym don pyr-thei shuh, ioh ka balong khlieh, king ka jabieng janor, suh ka khlieh ka reng. ioh ki 'sun stroke' bad kumta ter ter.

Kaba sngewtynnad ha kane ka philosophy ka long ka jingbatai : "ia ka jingshitom jong ka mynnor ba la dep ym donkam ban weng ne pyn-duh pyndam ia ka. Ka jingshitom ba mynta, ia kata dei ban weng ban pynduh. Ia ka shitom jynjar ban dang wan ruh dei ban pynduh" (ong u Jadunath Sinha).

Ka Samkhya philosophy ka ong "man la u briew (ka briew) ki ialeh ban lait na ka shitom ka jynjar". Kumta don ka jingialksaid. U Jadunath Sinha u pynmasriem bad ka saian dawaj

dashin. U thoh : “ba u briew u don, (1) ka jing-pang (disease), (2) donkam ban weng (removal), (3) wad ne thir ia ka daw (cause), (4) pynkoit ia ka (cure).”

Ha ka Yoga philosophy, la iathuh ia ki syrtap ki rukom shempap shemlanot jong u briew. Ia kane la jer kyrteng ‘Duhkha’. Ki lai syrtap ki duhkha ki long : (1) Parinam duhkha, (2) Tapa duhkha, (3) Samskara duhkha.

Kaba nyngkong : ka dei ka jingthrang jingkwah ia ki jingsngewbha ka pyrthei. Kane ha kaba khatduh ki pynpang bad pynjynjar ia ka dohnud bad ia ki jingmut jingpyrkhat. Tang da ki jingsngewbha, la shem ba u briew um lah ban pynjah sliang junom. Ioh ia kawei, kwah sa kawei pat. Kata ka jingsamkwah kam jah da lei lei ruh em.

Ha ka philosophy jong ki *Epicurean* (Greek) la ong ba u briew na la ka bor-sap jinglong tynrai (natural instinct) u dei u jingthaw jong ki jingsngewbha. Kat kum ki Epicurean, ka jingsngewbha ka long ka thong jong baroh ka jingthmu ka jingim.

Kaba ar : ka jingbitar bad jingisih ka walam ia ka jynjar bad shemlanot. Kane ka dei ka tapa-duhkha.

Kaba lai : ka mon sha ka jingsngewbha. Kane ka kha na ka jingsngewthuh u briew ia ki jingsngewbha. Ka shitom bad jynjar ba mih na kane ka jinglong ka dei ka samskara duhkha.

Ka Yoga philosophy ka batai shai ia ki san jait ki jingjynjar ka jingim, haba kren shaphang ka 'klesa' (affliction). Kita san ki long : (i) ka *avidya* (false knowledge), (ii) ka *asmita* (egoism), (iii) ka *raga* (attachment), (iv) ka *dvesa* (aversion), (v) ka *abhinivesa* ne ka jingsheptieng ia ka jingiap (instinctive fear of death).

Katei kaba nyngkong, ka *avidya*, ka long kaba kongsan. Ha kane ka jait philosophy la ong kumne : "avidya is the cause of all kinds of afflictions". Ka ialam beit beit ia u briew sha ka jingshah teh shah khum (bondage).

Ka *avidya* ka wan paw ha ka dur jong ka 'anagnorisis' ha ka drama, khamtam eh ha ka drama shempap (tragedy). U Gautama Buddha, u nongseng ne kpa jong ka Buddhistic philosophy. u thew tarajur ia ka *avidya* kum ka jingbieit (ignorance) Ka jingbieit ne jingbymtip ka dei ka daw tynrai jong ka sohsat bad ka lanot.

U Suraiji, ha Ka *Shangkhawiah ki Rang* jong u Peace Roy Pariat, katba u nang beh sha ka sngewbha, katta u nang ngam ha ka jynjar bad ka sohsat. Hynrei ka jingbymtip ne ka jingtip ba bakla ka pynsohsat ia u. Kumjuh ka long ia u Jan, ka Madina bad kiwei de.

Ha Ka *Sawangka ia ki saw ngut ba iap myn-saw* jong u Frank M. Pugh, u Nik Mahajon u ia tyngkhuh bad ka sohsat namar ka jingbymtip (*avidya*) jong u. Kane ka jinglong ka paw ruh ha ka drama Ka *synjat ba la shem pat* jong u

Hamarbabiang Myllemngap, ha ki tyngshop puron ba pawkhmat jong ka.

Ka *avidya* ka paw ruh ha ka Shatai bad u Het Rande jong u S.J. Duncan. Ka jingtharaisniew u Het ia la ka para, ka Shatai, ka dei tang ka *avidya*. Ka jingleit kheit ia ka 'tiewlarun da ka Shatai, pyrshah ia ka jingmana na u Het, ka dei ka *avidya*.

Ka shempap ha ka philosophy bad ha ka drama Khasi kam iapher ei ei, ka long kajuh namar ba ka iasnoh bad ka jingim briew. Ka Indian philosophy ka kren ia ka daw. Ka 'hamartia' jong ki Greek ka dei ka *avidya* jong ka Samkhya, ka Yoga, ka Buddhistic ne ka Vedantic philosophy. Ka jylli pdeng ha kaba ki tyllun ka dei ka daw (cause).

Haba iakren shaphang ki drama Khasi jong ngi ka don ka jingduna bakhraw ha ka jingpyniathain ia ki jingjia ban pyntyllun ryntih ia ki kat kum ka plot ba la mang thik. Wei ba la don ka daw, ka don ka jingmih. Shisien ba ka don ka *cause* ka don ka *effect*.

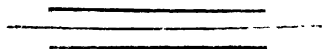
U Ramanuja, uwei na ki Vedantist, ha ka *Satkaryavada* theory jong u (theory of causality) u ong shai ba ka daw (cause) bad ka jingmih (effect) ki long kiba shisha. (Both cause and effect are real). Ka jingmih ka long tang ka jingpynkylla dur ia ka daw. Ka dei u soh jong ka (production). Kam lah ban long ba ka daw ka long kaba shisha, katba ka jingmih kan long bym shisha.

Hapdeng kine ar, dei ban don ka snap-jing-long tynrai (element of identity). Nga shem ba bun ha ki nongthoh drama Khasi, ha ka jingiadeci bad ka plot, kim pat lah ban pyniasoh ne bteng sbiak ia ka daw bad ka jingmih da kata ka snap jinglong tyrrai. Kane ka ktah shibun ia ka jingpyrshang law sohsat. Ka Vedanta Philosophy ka pynshai ba dei ban weng ne law ia ka sohsat, ki jingjynjar, ki jingshitom; kumta ba dei ban pynduh (destroy) ia ka daw. Katba ha ka drama pat donkam ia ka *deneoument*. Ka 'element of identity' kam biang ha ki drama Khasi.

Kum i nuksa : hato hapdeng ka jingiap jong u Nik Mahajon, u Shing bad ka Lak, bad ka daw jong ka, don ne em kane ka snap. Ha ka drama *U Baieit Donshkor* jong u Dewi Singh Khongdup ruh nga shem ba kane ka jingiadeci snap hapdeng ka daw bad ka jingmih (element of identity between cause and effect) kam pat biang satia. Mutdur kei, kumno u syiem Kharai un shu iapein kai ia ka it ka hima baroh kawei tang namar ka jingiakop pynper ksiar ne nawkordor ha sla um. Ne ka dei ka jingbreit jong u ?

Ka shemlanot ha ka jingim ka dei ka jingpang. Ka don ia ka daw. Ym lah ban pynkylla ia ka ain, ban ong : 'out of nothing comes something'. Ka dei ban long : 'ex nihilo nihil fit' (out of nothing comes nothing). Kane ka ain ka dei ruh ka tien phira ha u Aristotle.

Ha kaba pynkut, ngan phai biang sha ka *anagnorisis*- kata ka jingbuhrieh. Ka Samkhya bad Yoga philosophy ka ong ba dei ban weng ia ka *avidya*. Lah ban leh ia kata ka kambah tang da ka *Samyaktadarshana* ne ka jingtip kaba dei (right knowledge).

KI POIM

(. Khaisi bad Phareng)

La Ngen U Bnal

Ka Hok ka Sot wai-wai sha sohmyndur,
 Lyput baiiong tap dum ka Ri-u-lyoh ;
 Bilei sha jngai, ka niam ha sla shyntur ;
 Pongshai barit teng teng ka wan ban phngóh.

Ka bor ka dei ka hok, ka hok ka jaw
 Ummat. Ka pap ka deng pansngiat ha khet
 U sbai- ka shong shuki, thaba ka paw,
 Bishar-synshar sha ri Myngkoi ka phet.

Ummat arsut ki tuid, ka khmat basti :
 Ba ri ka sah lyngki- kam roi kam pa;
 Pisa ka tuid, ba um kam tuid, ko Ri
 Iapha mano ban ieit, lade ban pha ?

Shaka ka Ri- tyllun khongpong : na khmat
 Shadien, namar ka Hok sha ri ki mrad.

Samla Ka Juk Mynta

1. Nang rit nang sip ka bor iktiar, ;
 Ka snap longbriew, ka main, nang hiar,
 Ha diengtyngkong i Mei i Pa,
 Ngim khein ka dor la u Khiewja.
 Ia phi ko Rang ia phi ko Thei,
 Jingim la ai ia ka ban lei?
 Ka Hok ka Sot, ka ksaw ka kpong,
 Ka nam burom, hangta ka shong.

2. I tai khliak khliak sha skul i leit,
 I'u 'Iar khuid sner ka suh ka peit ;
 I Shalynnai diu um sabon
 Im tip shaei ba mon kan phon;
 Kynrup naphang i'u wieh i'u ktar
 Khlem khein Hormot lawei ban wiar,
 Horkit hordang, husiar peitngor,
 Shano kan lam, ioh shah takor.
3. Ki rang samla ka juk khyllah,
 Kum 'sew liyiur kynthar thyllah;
 Tyngkong ki Thei u peit sam suh,
 Talain tidong, u iaid ialuh.
 U Miaw ap ja kyhtien te sia,
 U mied longbneng ka ruh puria;
 Ha rngai phohsniew u klet lade,
 La jingkitkulieh, kamram ruh de.
4. Kur-kur u pah u 'Iar khuid sner,
 Ha dur i Shalynnai u her;
 Khlem tip, u Khrei u shet u phon,
 Jingieit jakai, palong sabon.
 Tang u Tyngshop shempap u long,
 Arkjat kadom ha pap rongphong;
 Tang i Puron ba pynshohbieit,
 Lanot kordit, pyntiang pynsmieit.

Pyrthei Kylla Khongpong

Ha lai bad phra shiwa ka sngi dak-saw,
 H'u briew bakhrav b'la ban u lei synshar,
 B'u ngop hangta, ynda sha thong ban par,
 Ban paw ban pen? Ki um thiang mluh te waw!
 Khyllah te lei? pyrthei mynta ka long;
 Kylla u briew, ka jingshisha ka sah;
 Hangno yn shem ia Man ka Hok pynlah ?
 Hangne la paw u tiaw kem skain beh rong.
 Ha ling-jingstad : la swar, la khroh, la kjor;
 Hapoh ka 'tieng, lada kumwei kan shat;
 Kumba khunlung banshah i'u dieng sympat;
 Kumta kam pher la wei ka shong ka dor.
 La jah, la phet, la per ka jingshisha;
 La lar ka pap, haba la wai ka thma.

.....

Ka Snam Ka Ud

1. Snam ka ud bad snam ka jngut
 Ba la sa thynrei mynta.
 Krei ka tyrut, kthang ka dohnud;
 Noh ka mynsiem, syier ka jingim;
 Ngen ka tynrai, pap ba la prai.
2. Snam ka ud bad snam ka jngut
 Ba la sa thynrei mynta.
 Jngem sa u bnai, dum jingphyrnai;
 Khmat ki matlah, nia ki saitlah;
 Shkor ki kyllut, tmain ki jyllud!
 Triang ki am khait, khun ki kyntait;
 Prem i jingshai, spah ka syrpa;
 Lip la i main, tap da ka rain.

3. Snam ka ud bad snam ka jngut
 Ba la sa thynrei mynta.
 Pleng ia pyrthei, klet ia i Mei;
 Pleng ia shuki, klet ia juki;
 Pleng ia u sbai, klet ia jingsmai;
 Pleng ia ka Ri, klet ban aiti.

4. Snam ka ud bad snam ka jngut
 Ba la sa thynrei mynta.
 Kein dur bhabriew, dem ha ka sniew;
 Kein sur puri, thnam la ka Ri;
 Kein ko thylliej, blad ka jingieit;
 Kein ko jaum, kyang na ki tnum.
 Kein ko rongphong, shet la ka khong;
 Kein ko khawpud, klet la u pud;
 Kein ko jawsheh, khaw ki iapeh.

5. Snam ka ud bad snam ka jngut
 Ba la sa thynrei mynta.
 Hei ko kain iong, bih ba phi rong,
 Hei ko jathang, bet ia ka sang;
 Hei ko dusmon, jar phi puson;
 Hei to wat phlan, khun ka duman.

6. Snam ka ud bad snam ka jngut
 Ba la sa thynrei mynta.
 Kein ko ryngkuh, per ha ki lhuu,
 Kein ko kynrem, thma phi la rem;
 Kein ko Basan, 'jot phi iapan;
 Kein ko Bakhraw, phon sha longmraw;
 Kein ko patsha, ksuid ba kynsha,
 Kein ko leit-hok, krem ka dujok.

7. Snam ka ud bad snam ka jngut
 Ba la sa thynrei mynta.
 Hei ko samla, ieng to pyrta;
 Hei ko longdien, ap sa shisien;
 Hei ko 'dajied, trei ha ka miet;
 Hei ko khlawait, tur wat shongthait.

.....

Ki Ktien Puri

1. Hai hai ko lok nga kwah iohi,
 Ia sngi jingkut u 'men Jali.
 Rai to rai da bishar Blei,
 Ba shukor kan paw kan pei.
2. Shisien la don kawei ka briew,
 Ha trai ki lum ka thain Riwar ;
 Hapoh syrngiew dieng kwai-tympew,
 La jer ia ka 'i men Puri'.
3. Shiteng ka miet, synnia ba ngiew,
 Kat dang ioh thiah pyrthei u briew ;
 I 'men Puri, weibriew i ap,
 Ia bor puri ban khung ban sap.
4. I'u maw sabuit maw-dud lieh kshong,
 Ka ri kyndong ha panjira,
 Kum pylleng syiar ba ioh ka pait
 Haba na kti la kum pyllait.

Ki Ktien Puri (II)

1. U 'men Jali na jngai muluk,
Na lum sha them u hiar u thud ;
Na sor nongbah ban wad jingstad
Maia mutdur na nongkyndong.
2. Sap Blei ioh-hok u klet syrtok
Simpah kliar lum u hiar madan,
Ban pein mulot bad bor maia
"Ba 'men Puri in ai ianga".
3. Hato-sap Blei kam ai jingstad ?
Ne maia-briew kan ai phoida ?
Ban pait arpnat thylliej khlem shyieng,
Jali jaum ki ktien ba phieng.
4. U 'men Jali u leit mihkhmat,
Dorbar u briew ban pynshohbieit ;
"Sap-Blei shisha u ioh kyrpang
Ban nam suh sieng", baroh ki ong.
5. Ym don batip ia bor maia,
Lait noh tang ar ba la iaphla ;
I 'men Puri basbun ban ai,
Nusib i tip shano kan phai.

Ki Ktien Puri (III)

1. U 'men Jali shongknor dorbar,
U thain pynpur ki kriaah japri ;
Ban thung pynmer i'u ri ka ri
Ki khuin hira ban wad ia par.

2. I 'men Puri da bor ramia,
I ai kamon, i shim kadiang ;
Jingstad jingnang, thylliej sabieng,
Hor hor pynum dohnud rynieng.

3. I 'men Puri, aiu kan jia
I'u men Jali, lashai shisngi ;
I tip biang biang aiom bakut-
Ka dor kan hiar, ka main kan lip.

.....

Oh! Great Shemalahs

- 1. Praise and honour be to a man
Of dignity and integrity,
Humility and righteousness;
In the eyes of men
In the eyes of God.
Nehemiah of olden times
Fasted, wept and pattered,
In a peregrine country,
For Jerusalem's disastrous destruction.
On returning, a great Reformer,
With heavenly vision
And by God's guidance
Rebuilt the torn out walls
Of God's City.**
- 2. But Shemaiah, the pretended
Prophet and Priest
Of the High Places,
Sided with the Horonite Sanballat,
The Ammonite and the Arabian;
To obstruct and destroy
The divine chosen peoples' plan.**
- 3. In their machinations,
Bribed with 'thousands' of silvers
"Gentleman's Grace Reward :"
To murder God's peoples.
Shemaiah- robed in a lamb's skin-
Deceiver of God the Highest,
Corrupter of God's Temple,
By means of diabolical techniques
Failed to catch an Object.**

Shemaiahs of today-
 Men of high pretence,
 Climbers of sacred platforms
 Deliverers of Sundays' sermons,
 Worshippers of life politics,
 Instigators of futile contentions,
 Builders of Babels,
 Masters of Egoism-
 Are alive in body
 But dead in spirit.

5. Shemaiahs of today-
 Earn the bread of offerings,
 Deem respect from individuals
 In life cycles : Social, Political
 And Religious too.
 Sons of Delaiah,
 Prescribed and consecrated;
 Expounders of the WORD-
 Doctrines and teachings,
 Fountains of sweet Marah
 With high sounding oration
 Spring forth from slippery lips,
 Are, to their spirit, senseless,
 Touchless, unpractical.

6. Let Zion be in ruin
 And shame be its garment.
 Let derision befall upon it,
 Shemaiahs' pride triumphs
 Over it. Remember
 The price of Lord's Doomsday,
 Oh! Great Shemaiahs,
 Players with Religion,
 But not with Omnipotent God
 Who ever sentenced :
 "Woe unto you, Pharisees,
 Verily, I say unto you,
 I know you not".

Lips And Pills

1. "Oh ! Ye are the nation-builders !"
 The dangled hope of tomorrow,
 The present for the morrow,
 The morrow for the youths,
 Breeding the generations-
 Its rays to be brighter ;
 But, alas ! vile optimism !
 When the lips are sweeter.
 And the pills are bitter.
2. Lips after lips- Panegyric !
 Sounding high the trumpet,
 Loud and far- mellifluous ;
 Under the garment-
 White and odorous,
 But full of dry bones.
 Modicum of truth-
 Emphasising the practicalities,
 Philosophising the unrealities.

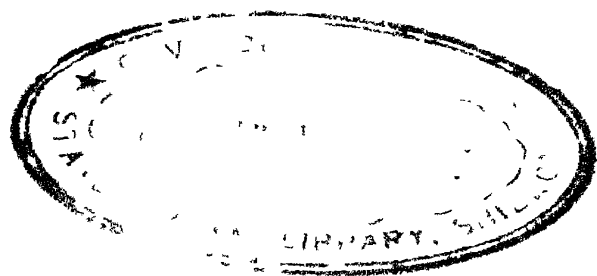
- 3 The hands of Power-
 Ignoring the common weal-
 Deprive and suppress
 The weak ; wanrestful.
 Hither, the root is cankerous,
 The substratum : rotten and wobbly.

4. Wider are the gaps,
 Wither are the leaves,
 When the Wintry
 Chilly wind blows wild.
 Parents and children
 Grumble, murmur and whisper-
 Hesitatingly. What more,
 Now, to be said ?
 For sweeter are the lips,
 And bitter are the pills.

5. Flags are waywardly sold,
 For prizes to be priced !
 "Teachers' day" the glorious !
 Ever to be remembered ?
 Wistfully coined, with standard
 Motive : Oh ! praise-worthy.
 Principled for nation-building,
 Betimes, someday we may say :
 "Sweeter are the lips,
 And sweetest are the pills".

11. 11. 1986

.....

Errors, like straws, upon the surface flow ;

He who would search for pearls must dive below.

— DRYDEN.

Ki Kot Da U Nongthoh

✧ *Ki Syrwet Jingshai*

✧ *Ha Ki Sur Ka Poetry*

✧ *Ki Mawdong Ka Jingngeit*